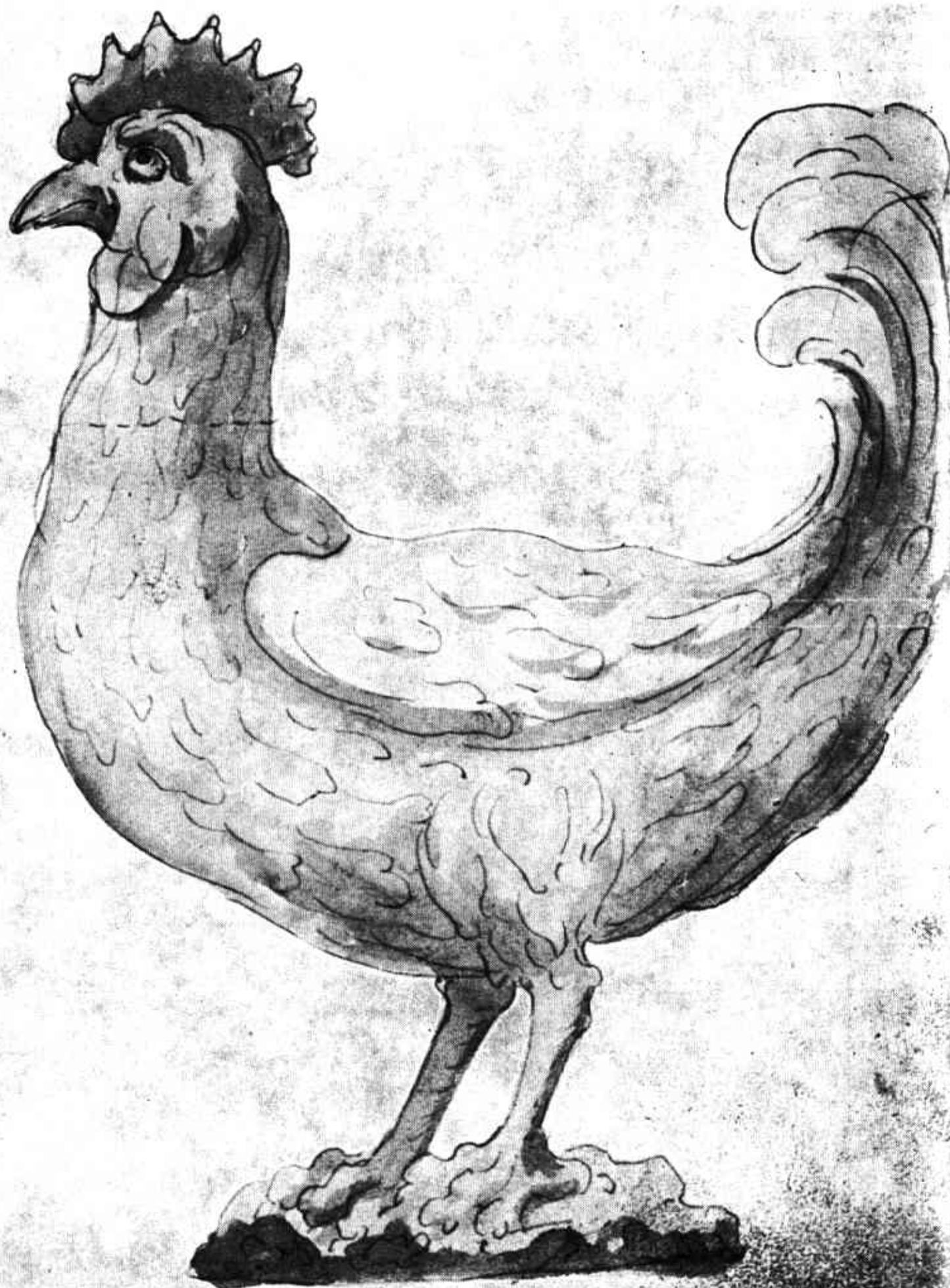


224 zprávy '83

KRAJSKÉHO
VLASTIVĚDNÉHO MUZEA
V OLOMOUCI





ŠTÍTKY OLOMOUCKÝCH STŘELCŮ

Střeleckými štítky obvykle rozumíme přívěsky tepané z ušlechtilých kovů, maximální velikosti lidské dlaně. Tato díla domácích kovotepeckých oficin mají obvykle jednotnou výtvarnou koncepci a náleží vedle malovaných terčů k nejtypičtějším památkám na někdejší městské střelecké organizace. Z muzeologického hlediska je radíme přes jedinečný uměleckořemeslný charakter spíše do oblasti faleristiky.

Přestože na území nynějšího olomouckého okresu bylo v minulosti střeleckých organizací několik,¹ zachoval se v celistvosti soubor těchto insignií pouze z Litovle.² Významnou olomouckou kolekci stihly nepříznivé osudy, avšak přes její dezolátní stav je možno i z druhotných pramenů vytěžit značné množství poznatků. Dosud se touto olomouckou problematikou zabývali výhradně němečtí badatelé,³ obvykle v širších souvislostech, pojednávajících o místních střeleckých organizacích.

Pro tyto královské střelecké štítky užíváme termínu, který má své historické opodstatnění. Olomoucké radní protokoly sice používají r. 1655 název *patzen*⁴ (*Batzen*=čtyřkrejcar),⁵ ale již r. 1683 jsou známy štítky, *Schildteln*.⁶ Olomoucký historik J. Kux, který tyto záznamy uveřejnil,⁷ kolísá později mezi pojmy *Stegeszeichen*, *Trophäengehänge* a *Silberschildchen*.⁸ U olomouckých střelců se vžil název *Königs-Schilder*, *Schildter*, jak vyplývá ze záznamů v pamětní knize z r. 1735.⁹ Další olomoucký badatel J. Röder uvádí v této návaznosti *Königsschilder*¹⁰ nebo *Kleinode*.¹¹ Z novodobých autorů L. Kunz¹² je zná jako „trošty (pamětní erbiky)“, kdežto Lugs ve stručném pojednání hovoří o *štítcích střeleckých králů*.¹³ Konečně východoněmecká badatelka A. Braunová¹⁴ ve své knize o malovaných tercích hovoří sice — stejně jako její předchůdci — okrajově, ale velmi výstižně, o adjutaci královského řetězu. Braunová souhlasně s většinou autorů uvádí nejdříve královské štítky (*Königsschilder*), po nich přívěsky posázené ušlechtilými kameny, dukáty, tolary, dále řemeslnické znaky, ptáka zavěšeného na štítku nebo medailónu, přívěsky a obrázky střeleckých a osobních patronů, heraldické motivy, plasticky formované nástroje, cechovní symboly, pojednání o činech střelců ap. Můžeme tedy konstatovat, že výčet A. Braunové je velmi blízký našim zvyklostem, jak poznáme ze závěrečného rozboru olomouckých štítků.

Štítky se funkčně uplatňovaly několika způsoby. Tak je známo, že ve Vratislavi byl odznakem krále střelců stříbrný pták (polský orel?) z r. 1685, jehož tělo bylo pravidelně posázeno oušky k zavěšování štítků, medailí ap.¹⁵ V 17. století se tyto insignie zavěšovaly na střelecké poháry¹⁶ — tento zvyk měl obdobu např. u některých olomouckých cechů.¹⁷ Jako třetí způsob uvádí J. Lugs zlatý nebo stříbrný řetěz, na nějž se zavěšovaly střelecké klenoty¹⁸ Tato forma byla zavedena např. v Litovli, také v Olomouci a v německých územních oblastech.¹⁹

K nejstarším královským insigniím v Olomouci nutno přičíst stříbrnou plastiku kohouta (1),²⁰ která byla dutá a její hlava se dala odšroubovat. Plastika se pak naplňovala vínem a sloužila současně jako obřadní pohár. J. Kux²¹ uvádí,

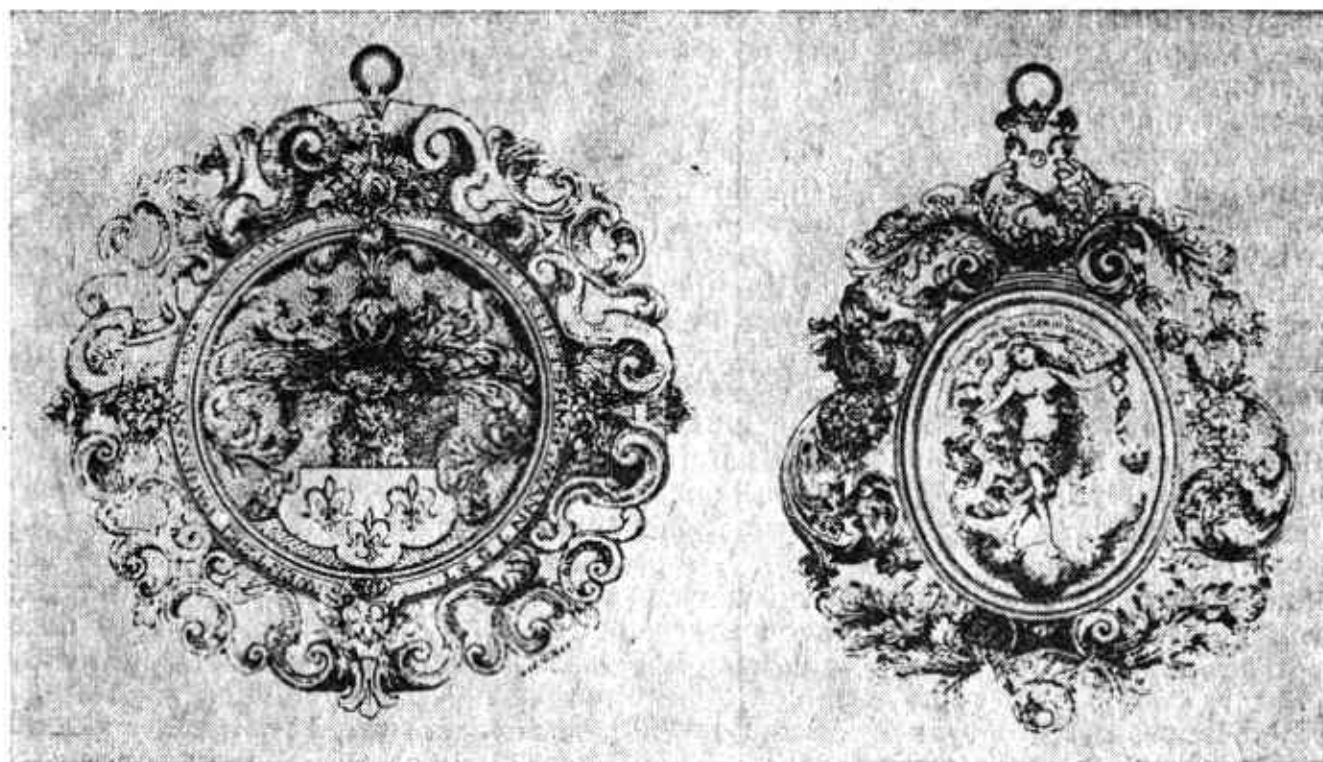
že přívěsek věnoval svého času August Haan; šlo by tedy na první pohled o mluvčí symbol, pokud ovšem zde nejsou širší souvislosti — např. je známo, že také střelci v Krakově používali od r. 1565 obdobného přívěsku.²² Městská soudní kniha zachovala o olomoucké plastice historku, která stojí za připomenutí. Při slavnostní královské tabuli představeného bratrstva Ismaela Leinhose kolovala — jak obvykle — naplněna vínem, ale současně beze stopy zmizela. Objevila se teprve při projednávání pozůstalosti po Sebastianu Flachsovi a po vleklém procesu r. 1651 opět byla upevněna na řetěz.²³ Ale nebylo tomu natrvalo. Je více než pravděpodobné, že při pověstném rozprodeji starších přívěsků v 18. století vzala figura kohouta za své a známe ji pouze z kresby sochaře Sattlera.²⁴ Z kresby je zřejmé, že plastika byla pozlacená. Předchozí list v rukopisu *Eigentlicher Vermerk* je vytržen a nepochybně byla na něm zobrazena další obřadní plastika: figura panny, z jejíhož kabátu bylo možno rovněž pít. Na protější straně rukopisu (k němuž se ještě podrobně vrátíme), je k oběma plastikám obsažná poznámka z 23. června 1736, popisující jejich funkci i konec: ježto nebyly schopny sloužit účelu, byly nahrazeny se svolením střeleckých inspektorů (delegovaných městem) stříbrným pozlaceným pohárem, který zhotovil zlatník Wolfgang Rossmeyer, po 26 roků člen střeleckého bratrstva.²⁵

O obou uvedených plastikách je známo, že byly uchovávány spolu s řetězy ve střelecké truhlici a takto deponovány v budově radnice. K nastávajícím královským slavnostem si je střelci odtud obřadně vyzvali a po ukončení slavnosti je sem opět ukládali za přítomnosti rady. V těchto souvislostech se uchovávaly zprávy o počtech štítků. V radním protokole z 10. listopadu 1655 se tak uvádí celkem 79 zčásti pozlacených stříbrných exemplářů.²⁶ Nedovedeme dosti dobře vysvětlit náhlý nárůst klenotů do roku 1683, kdy protokol z 21. října uvádí tři stříbrné řetězy bohatě ověšené 77, 84 a 24 štítky, navíc jeden zlatý štítek, stříbrné pozlacené dříve zmíněné plastiky panny a kohouta.²⁷

Přezpečlivá úschova klenotů střeleckého bratrstva měla jistě své opodstatnění, jak jsme poznali na osudech jednoho z nich. Úzkostlivá péče trvala jen potud, pokud ostrostřelci neupadli do dluhů. Tragický obrat v historii těchto jedinečných památek nastal po roce 1726, kdy ostrostřelci zřídili novou střelnici a k úhradě výdajů odprodali za 600 zlatých staré stříbrné štítky.²⁸ To se stalo r. 1735 a J. Kux naproti tomu uvádí, že štítky byly v záchvatu místního šosáctví rozkramářeny údajně za účelem výstavby rondelu střelnice kolem r. 1830.²⁹ Nevíme, zda se jedná o Kuxův chronologický omyl, nebo o další rozprodej při výstavbě empírové střelnice. Druhou možností by připouštěla absence nejmladších štítků. Zde stojíme před neobvyklým úkolem: sledovat historii štítků i po výše uvedené stránce a k jejich formálnímu zhodnocení použít druhořadých materiálů.

Poměrně velmi dobrou představu nám umožňuje již vzpomenutý rukopis, nazvaný *Eigentlicher Vermerk*,³⁰ založený pro „slavné privilegované měštanské střelecké bratrstvo královského hlavního města Olomouce“ o Novém roce 1735. Pamětní kniha měla sloužit k záznamům o každoročních nositelích gradu krále střelců a jeho dvou maršálů, především však k dokumentaci střeleckých insignií. Úvodní část pamětnice uvádí v čele bratrstva dva inspektory delegované městskou radou (byli to Johann Christoph Dimbter a Franz Gregor Wilpert) a představené střelců (sochař Philipp Sattler, knihař Anton Beer a sklenář Johann Georg Wenger). Hlavním iniciátorem byl nesporně Sattler,³¹ kterému připisujeme první část kreseb, kdežto druhý činník zřejmě opatřil konvolut dobovou vazbou.

Důležitým časovým předělem je v této evidenci rok 1737, kdy do pamětní knihy zaznamenal písař v inventáři truhlice vedle poháru, stříbrného pečtidla a hmoždířů celkem 17 stříbrných štítků o hmotnosti 101 lotu a 5 štítků zlatých vážících 8 lotů.³² Nutno poznamenat, že při revizi, prováděné přípisky ke kresbám v rozích listů, byly v truhlici prokazatelně štítky č. 15, 27, 29, 33—36, 39, 41—49. Tedy celkem 15 štítků stříbrných a 2 zlaté. Do počtu nám chybí podle zmíněného součtu 2 stříbrné a 3 zlaté kusy; stopu po likvidaci kresebné dokumentace s pří-



Střelecké štítky Václava Bahenského z Lukova z r. 1581 (7) a Jana Tr'nslera z r. 1692 (11). Kresby Josė Hilber.

slušnými poznámkami naznačuje skupina šesti vytržených listů, pokrývajících více než století (do toho ovšem spadá i období třicetileté války a švédské okupace Olomouce); podivnou náhodou náleží sem jako nejmladší štítek z r. 1691 (10), známý v originále a dochovaný v muzejních sbírkách. Podobně chybí list s kresbou z roku 1747. K tomuto prvnímu i druhému násilnému zásahu do pamětnice mohlo dojít mnohem později: následná paginace je provedena rukou druhé poloviny 19. století a měla zřejmě zamezit dalším machinacím s kresbami i originály štítků. O významu knihy i její dokumentární hodnotě se zmiňuje záznam ze 24. prosince 1864 s konstatováním o chybějících kresbách štítků, kterých zbylo 66 (správně 67, na pag. 6b jsou dvě kresby).⁵³

Tato dokumentace štítků má i jiné zajímavé stránky. Za dnešního stavu rukopisu jsou kresby do roku 1737 provedeny šedou lavírovanou perokresbou s vyznačením zlatých nebo pozlacených částí, nepochybně rukou Filipa Sattlera, který, jak známo, zemřel 20. května 1738.⁵⁴ Na sklonku jeho života v r. 1738 nastupuje další malíř (odlišný sice kresebným rukopisem, používající k perokresbě dnes rezivého inkoustu, ale dodržující ostatní techniku), který setrvává v této funkci do r. 1746. Pak chybí jeden list a léta 1748–1758 pokrývá ruka třetího malíře, pracující dosti hrubou kresbou jen inkoustem.

Bez zajímavosti nejsou ani inventurní příspěvky u kreseb, kde rozlišujeme celkem čtvero rukou s výraznými gramatickými rozdíly: Ke změnám dochází v souvislostech s již uvedenými dějovými předěly. Do r. 1737 se střídají celkem tři gramatické nuance, typické především rukou písaře. Ruka A, kterou je psán i úvod pamětnice (byl to patrně Andreas Finsterle, r. 1748 král střelců a současně uváděný jako bývalý písař) je převážně v rozptýlených položkách (15, 27, 29, 36, 39, 42–47, s příspěvkem „In der Lade Befundt:“). Sporadicky v tomto časovém oddílu je zastoupena ruka B s poznámkou „in der laadt“ (33), více ruka C, „in der Lodt“ (34, 35, 41, 48, 49), která definitivně končí spolu s kresebnou čin-

ností Sattlerovou roku 1737. Pak již nastupují souvislé skupiny: v letech 1738 až 1746 (po známý ztracený list) ruka D s formulí „In der lat“ (50—58), kdežto poslední kontrolu stavu štítků z let 1748—1754 (59—65) provedla opět ruka B včetně typické formulace.

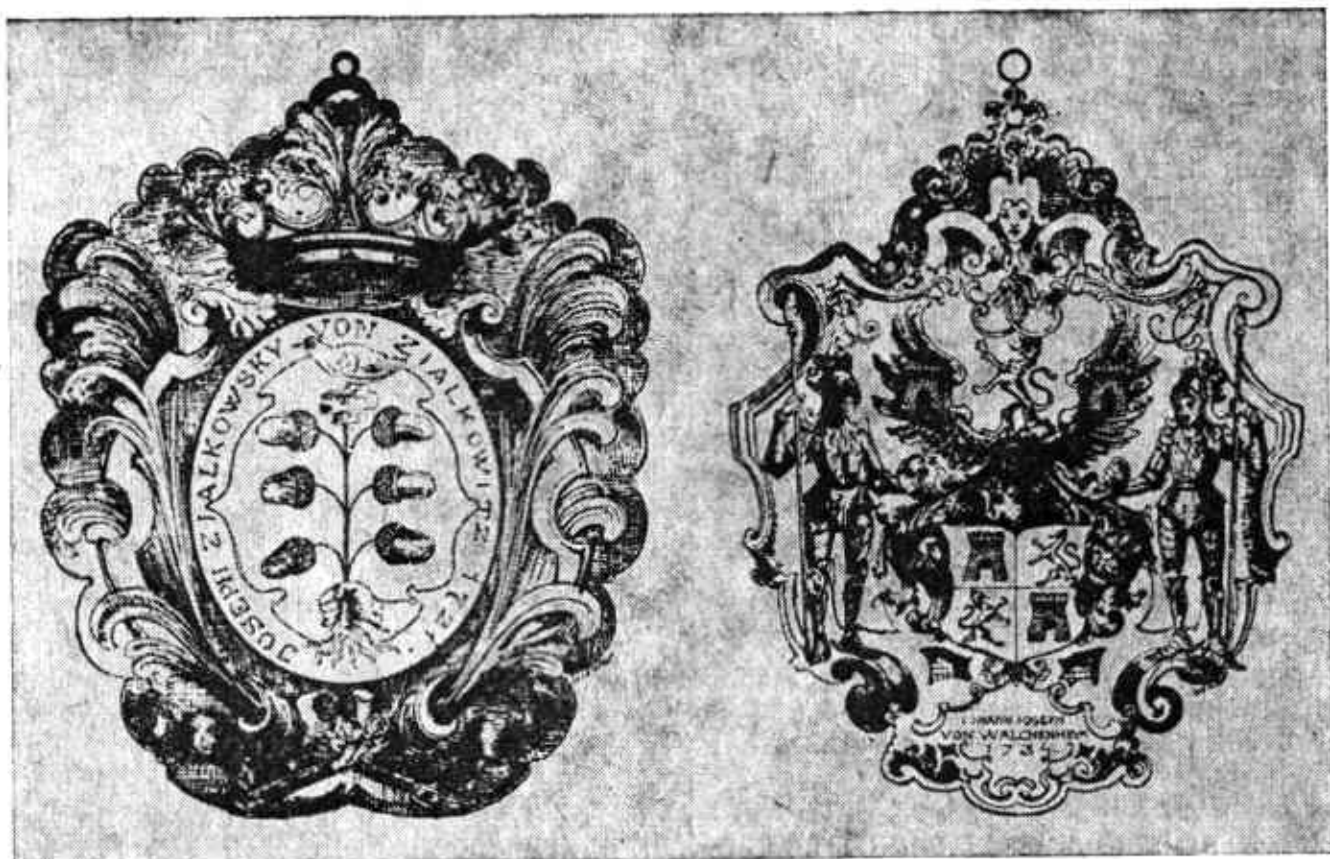
Se štítky bylo zřejmě i po velké jednorázové akci v roce 1735 dále šantročeno, jak jsme poznali ze zásahů do pamětní knihy. Počet štítků dochovaných do nedávných let i do současnosti klesl velmi rapidně, ale je svědectvím, že štítky, které kdysi v 18. století padly na konto dluhů za střelnici, zcela nezmizely. Kdysi na začátku 90. let minulého století byly zhotoveny José Hilberem³⁵ precizní kresby celkem čtyř štítků, z nichž tři náležely k oněm vyřazeným za uvedené finanční tísně (7, 11, 32) a čtvrtý, kdysi označený jako existující při inventuře rukou A (46), byl zřejmě zašantročen při další nějaké akci. Kresby poskytují naději, že zobrazené originály se mohou v budoucnu vypořádat. Podle Hilberových kreseb³⁶ můžeme posoudit i průkaznost zběžných náčrtů provedených Sattlerem v rukopisu *Eigentlicher Vermerk*.

Zcela výjimečné osudy, (snad proto, že byly zlaté), měly štítky z let 1691 (11) a 1717 (29), skrovný pozůstatek kdysi přebohatého celku. Prvý byl zřejmě dokumentován ve skupině listů, vytržených z pamětnice, druhý s označením „ist von goldt“ je doložen Sattlerovou kresbou. Oba štítky (více jich už v té době patrně neměli) deponovali ostrostřelci v Městském historickém muzeu někdy před r. 1881,³⁷ jak vyplývá z údaje o jejich sbírkové provenienci v katalogu uměleckoprůmyslové výstavy z roku 1888³⁸ i ze záznamu prof. Fr. Douchy z roku 1920, kdy byly spolu s poháry vráceny měšťanskému sboru.³⁹ Po jeho likvidaci r. 1942 spolu s ostatními historickými památkami ostrostřelců přišly opět do městského muzea,⁴⁰ později deponovány v bance a posléze r. 1956 převzaty od městského národního výboru do sbírek Krajského vlastivědného muzea.⁴¹

Kolekce štítků, zachovaná v podstatě formou kresebné dokumentace, poskytuje mimo jiné názorný přehled slohových odrazů v kovotepectví tohoto úzce vymezeného sortimentu. Nejstarší kus zastihuje ještě pozdní gotika (2), následující řadu po ročník 1586 (9) ovlivňuje renesance. Po značné mezeře pak nastupuje éra baroka (10), jehož pozdní projevy lze sledovat pronikáním páskové ornamentiky již 1714 (27) — tato je plně uplatněna v roce 1727 (38); avšak již následujícího roku se objevuje jako nový výzdobný prvek mřížka, v rozvinutém stadiu s růžicemi v průsečících např. 1739 (51). Také rokaj převládá kolem poloviny 18. století v orámování štítků na posledních desítkách jejich řady.

Patrně nejstarší přívěsek v podobě stříbrného kohouta (1), o jehož osudech se zmiňujeme výše, patřil, jak jsme rovněž uvedli, k obecněji rozšířeným námětům (např. v Krakově);⁴² olomoucký kohout byl současně „mluvícím“ symbolem svého donátora Augustina Haana. Podobnou mluvící symboliku mělo zobrazení Léta na štítku Franze Sommera (14), stejně jako půle jelena ve znakovém poli na zlatém štítku, který dal zhotovit liechtenštejnský hejtman ze Šternberka C. F. Hirschka (43).

Málo početná skupina z nejstarších přívěsků (1568) přímo navazuje na vnitřní život střeleckého bratrstva zobrazením střelby „ku ptáku“ (4) a na figurku Turka (5), obě jsou odrazem i protitureckých nálad v našich zemích, stejně jako štítky z doby po velké porážce Turků u Vídně r. 1683 (12, 15) a štítky s obrazem sv. Antonína Padovského. Zvláštní skupinu tvoří šlechticův donátor, arci vesměs příslušníci novoštitných rodin, z nich první šlechtic in spe Gabriel Glöcar dostal erbovním listem r. 1537⁴³ zcela jiný znak, než uvádí jeho střelecký štítek z r. 1533 (2), kdy se ještě nepsal ze Sedmi Dvůrů. Z domácích novoštitných rodů obdrželi ještě důstojenství králů střelců kapitulní úředník Václav Bahenský z Lukova⁴⁴ (7), Josef rytíř Žalkovský z Žalkovic⁴⁵ dokonce dvakrát (32, 35) a Johann Josef Walchowsky z Walchenheimu⁴⁶ (46). Šlechtickými znaky jsou zastoupena i méně známá jména v. Strolneg (6), Eltner (8), John (10), Sauer (29), de Brueil (45).



Střelecké štítky Josefa ryt. Žalkovského z Žalkovic z r. 1721 [32] a Jana Josefa Walchowského z Walchenheimu z r. 1734 [46]. Kresby José Hilber.

V celé řadě štítků lze stopovat i stavovskou hrdost králů střelců na vlastní řemeslná povolání. Nejčastěji se objevuje znak krejčího nebo postříhače [3, 17, 24, 44], dále sládka [9, 34], myslivce [16], mydláře [25], sklenáře [26], pekaře [28], malíře [34], řezníka [37], lékárníka [50], a mlynáře [55, 57].

Heraldický záměr je možno pozorovat u znakových znamení souběžně se symboly uvedených povolání; u olomouckých střeleckých vítězů jsou to v 18. století obvykle monogramy jmen kombinované se šipkou, tj. symbolem příslušnosti ke střeleckému bratrstvu [4, 5, 9]. V 18. století tomu bylo u hostujících vítězů podobně, avšak bez grafického přídávku šipky, v jednoduché [18] i složité formě monogramu s motivem čtyřky, připomínajícím kamenickou značku⁴⁷ nebo jinou řemeslnou symboliku [40].

Ojedinelým námětem střelecké symboliky je zobrazení Fortuny na štítcích ze dvou po sobě následujících let (1691, 1692), které se dochovaly až do naší doby. První štítek, věnovaný městským radním B. D. Johnem, má v muzejní sbírce dokonce v originále [10], druhý je znám z velmi přesné kresby J. Hilbera, od níž se liší původní Sattlerův náčrt zrcadlovým obrácením. Na obou je ve stejném pojetí (v prvním případě ve znakovém poli) postava Štěstěny balancující jednou nohou na glóbové kouli, uváděná do pohybu i rovnováhy vzdušnou plachtou, která, držena v obou rukou, tvoří nad Fortuninou hlavou oblouk. Na rozdíl od adjustací na grafických pojednáních Pinturicchia, N. Rouxe, Hanse Fischera i Petra Vischera⁴⁸ je koule vyvážena a poháněna párem křídel. Tímto detailem se dále liší od ilustrace o století staršího tisku Theodora de Bry a jeho následovníků-miniaturistů v *Liber amicorum* jihočeského vladyky Viléma Kunáše z Machovic z 1. poloviny 17. století (v tom i kresby mladého V. Hollara) i Hollarovy perokresby z r. 1625. K olomouckým štítkům má nejbližší formálním

pojetím i heraldickým použitím zhrublé pojednání Fortuny na erbu Johanna Friedricha z Wedtelingu (ve zmíněném památníku na fol. 110b).⁴⁹ Na olomouckých přívěscích tedy Fortuna přiznává podle starého úsloví „Fortuna rotunda“ i střeleckým úspěchům vrtkavost a nestálost. Ve volbě námětu zřejmě doznívá u obou těsně závislých původců štítků ještě dědictví renesance.

Od roku 1700 stále více převládá i na střeleckých štítcích tematika náboženská. Tehdy se začíná objevovat motiv svatokopecského obrazu v různých variacích do roku 1745 celkem sedmkrát (17, 24, 47, 52, 55, 56, 57). Od roku 1704 je v oblibě portrét místního kandidáta beatifikace Jana Sarkandra (20, 30, 38, 44, 56, 63) a těsně po něm jeho častý protějšek sv. Jan Nepomucký, jehož podoba i z let před kanonizací je zde nejčastější (21, 23, 40, 42, 44, 53 — zde vedle podoby i heraldický štít s mučidly, 56, 62); v některých případech je aplikován dvojportrét obou světců (44, 56). Velmi brzy 1695 a celkem čtyřikrát je na štítcích podoba sv. Antonína Padovského (13, 34, 51, 60). Třikrát se objevuje sv. Jan Křtitel (25, 64, 65) a sv. Jakub Větší (36, 39, 63). Po dvou zobrazeních jsou zastoupeni sv. Ignác Antiochijský (17, 30), sv. Florián (25, 58), sv. Josef (27, 66), sv. Anna Samatřetí (31) a Učitelka (68) a sv. Ondřej (54, 59), po jednom Dobrý Pastýř (19), nejsv. Trojice (22), Anděl Strážce (24), sv. Mořic (33), P. Maria Dubská (48), Immaculata (49), sv. Kosmas a Damián (50), Jáchym a Anna (52), sv. Cyril a Metoděj (55), sv. Metoděj (51), sv. Petr (61), P. Maria s dítětem (63) a sv. František Xaverský (67). Vesměs jde o jména požívající v baroku zvláštní obliby, ojedinele byl výběr vázán na křestní patrony, výjimečně na patrony v povolání.

Závěrem se dostáváme k odstavci o autorství štítků; tato pasáž by měla náležet k podstatné problematice naší práce. Z vylíčené historie však vyplývá nemožnost tohoto úkolu. V tomto směru jsme odkázáni pouze na stručnou Rödrovu⁵⁰ zmínku. Vcelku hypotetické by bylo přisuzování jednotlivých prací známým jménům. Oba dochované originální štítky jsou zlaté, nesou prepuncovací značky, kterými byly opatřeny podle manifestu Františka II. z 20. srpna 1806 puncovním úřadem v Brně téhož roku (kosmo postavené písmeno F v kosočtverci).⁵¹

Poznámky:

1 Podle seznamu vypracovaného Jaromírem Indrou byly střelecké spolky vedle Olomouce v Litovli, Náměšti na Hané, Slavoníně, Šternberku a Uničově.

2 O nich hlavně Kux v ZDVGM Sch 1897, dále Mekiska, Normährer-Land 1941. Kratší zmínky viz Kux (Gesch. d. Stadt Littau), Novotný, Sedlák, Beneš, Daňhelka.

3 Viz práce J. Kuxe a J. Rödra.

4 Kux-Kreß, Das Rathaus, 130.

5 Ve Švýcarsku a jižním Německu, také v českých zemích a Slezsku (Blažíček, 149).

6 Kux-Kreß, Das Rathaus, 136.

7 Viz předcházející pozn. 4 a 6, dále Bürgerkorps, str. 40.

8 Bürgerkorps, 39.

9 Eigentlicher Vermerk, 2b, 3a.

10 Heimatblätter 1933—34, 98.

11 Tamt., 99.

12 Kunz, Naivní malba, 13. Z něm. Trost = potěcha, útěcha. Srov. Pavel Váša — Frant. Trávníček, Slovník jazyka českého, Praha 1937, str. 1520.

13 Lugs, Střelci, 52.

14 Braun, 103.

15 Reprodukci viz Kunz, str. 13 a Lugs na str. 50.

16 Lugs, 52.

17 Např. uvítací pohár pekařů z r. 1745, Katalog výstavy cechovních památek, str. 52, č. 27 (též obr.). Uvádí také Nowak, Katalog str. 67, č. 1406; zde viz dále štítky tkalců (č. 1411 až 1413), stolařů [1414—1426] aj. [1427—1429].

18 Lugs, 64.

19 A. Braunová (l.c. 104) zobrazuje takto adjustovaný řetěz v saském Freibergu.

20 V závorkách uvádíme pro úsporu citací katalogová čísla (viz druhou část této práce), pod nimiž jsou další odkazy na literaturu a prameny.

21 Bürgerkorps, 39.

22 Braun, 105.

- 23 K u x, Bürgerkorps, 40. Totéž R ö d e r, Heimatblätter I, 1933–34, 99. KKC, únor 1983, str. 25.
- 24 Eigntlicher Vermerk, 6.
- 25 KVMO, č. I. V-2358. Vyobrazení S m e t a n a, Průvodce, obr. 81. Na dně jsou vyryta jména činovníků, známá z úvodního zápisu Eigntlicher Vermerk. Viz dále N o w a k, Katalog, str. 67, č. 1408; B u r i a n, Olom. kraj za feudalismu, 34; týž, Olomoucko za feudalismu, 24.
- 26 K u x — K r e ß, Das Rathaus, 130. K u x, Bürgerkorps, 40.
- 27 K u x — K r e ß, Das Rathaus, 138. K u x, Bürgerkorps, 40.
- 28 Eigntlicher Vermerk, 2a–3b.
- 29 K u x, Bürgerkorps, 40.
- 30 KVMO, č. I. V-2082. Rukopis má dva tituly, rozepsané zde na str. 14. Původní z roku 1735 (Eigntlicher Vermerk...) je na titulním listě, druhý z r. 1908 (Gedenkbuch...) Rondovým písmem na přední desce vazby (zkráceně na hřbetě). Rozsah 181 listů 19×30,5 cm s papírníckými filigrány Hanse Rupprichta ve Staré Vsi u Rýmařova (určil P. Jindřich Šilhan). Rukopisu je nutno věnovat zvláštní hodnocení.
- 31 Připisuje se mu také návrh ostrostřeleckého poháru z r. 1738, realizovaný Wolfgangem Rossmayerem (srv. S m e t a n a, Průvodce, obr. 81).
- 32 Eigntlicher Vermerk, 4a.
- 33 Tamt., 180a. Jako autor záznamu se podepsal „Ein Patriot I. G.“. Současně je připojena poznámka rukou, která prováděla paginaci: prvních šest listů je číslováno 1–6, potom následují listy 1–181 (pozn. autora: první skupina má ve skutečnosti velmi zmatené číslování, kombinované římskými číslicemi, ve druhé bylo vynecháno 177). V našich citacích je respektována uvedená paginace.
- 34 T o m a n II, 393.
- 35 Akad. malíř Josef Hilber je znám pouze z perokreseb vesměs nevalné hodnoty: dva konvoluty jeho kreseb (23+10) byly ve správním období 1892–1893 zakoupeny Průmyslovým muzeem (XVIII. Jahres-Bericht, 10). Druhá skupina je dnes ve fondu olom. galerie. Hilber ilustroval také Müllerovy olomoucké pověsti, vydané 1892.
- 36 Kresby štítků jsou na rozdíl jiných H. výtvorů nesporně kvalitnější, reprodukovali je K u x, Alt-Olmütz (č. 7, 11, 32, 46) a R ö d e r, Neues Tagblatt (32, 46).
- 37 Katalog der in dem historischen Museum der k. Hauptstadt Olmütz aufbewahrten Gegenstände, pag. 32c. Záznam L. Gramela pouze o střeleckých pohárech.
- 38 N o w a k, Katalog, str. 67, č. 1409, 1410.
39. Viz pozn. 37. Zběžný záznam tužkou: 20/9 1920 Zl. II. 909 — vráceno — 2 str. štítky.
- 40 V únoru 1942 převzala předměty SA Standarte 38 Olmütz, od ní 20. 5. 1942 Městské muzeum (do inventáře zapsány 15. 8. 1942 pod čísly 1898/C 831, 1899/C 832).
- 41 Protokolem z 29. dubna 1956, přír. čís. 2/56/657–658, nyní č. I. V-2830, V-2831.
- 42 B r a u n, 105.
- 43 P i l n á č e k, 245. D o e r r, 15.
- 44 P i l n á č e k, 182. D o e r r, 37.
- 45 P i l n á č e k, 98. D o e r r, 28.
- 46 P i l n á č e k, 433. D o e r r, 194.
- 47 Obdobné uspořádání značky srv. B u r i a n, NL 1958, 169–171 (kamenická známka Ondřeje Frendla z r. 1725, pražský náhrobník Jana Vodičky z r. 1820).
- 48 D v o ř á k, Umění 1958, 253–256, N e u m a n n, tamt., 199–225 (obr. na str. 200).
- 49 D e n k s t e i n, Umění 1981, 377n.
- 50 R ö d e r, Die Olmützer Künstler, 38.
- 51 Seznam puncovních značek platných na území ČSSR, Praha 1981, str. 10, č. 11.

Katalog

1. ?, Augustin Haan. Plastika kohouta, dutá, s oddělitelnou hlavou. Stříbro zlacené. — Eigntlicher Vermerk, 6. — Röder, Heimatblätter 1933-34, 99. — KKC, únor 1983, 25.

2. 1533, Gabriel Gloczer von Siebeneichen, městský písař. Kartuš s trianglem zakončeným v dolních rozích křížky, položená uprostřed trojlistu lemovaného oblounem, v jehož úžlabích jsou trsy drobného listoví a závěsný kroužek, v mezikružích listů text: GABRIEL / GLOCZER / 1533. Stříbro, triangle a trsy zlacené. — Eigntlicher Vermerk 1. — Heimatblätter 1933-34, 91, 92 (obr.) 99.

3. 1555, Jakob Pauer, krejčí. Triangle ukončený rolníčkami a závěsným kroužkem, na vnitřní ploše rozvilina, IO / COB / PAUER / 1555, rozvilina, dole kruhový štít s nůžkami držený po stranách dvěma ptáky. Stříbro, triangle zlacené. — Eigntlicher Vermerk 1. — Röder, Heimatblätter 1933-34, 92 (obr.), 99.

4. 1568, Martin Freysinger. Kartuše s osobním znamením, na orámování po stranách výjev střelby ku ptáku, rostlinné motivy a maskaron, dvojnásobný kroužkový závěs. 1568: / *Martin Freysinger König / ware. Ø 10 cm.* Stříbro, střelecký výjev zlacený. — *Eigentlicher Vermerk 2.* — Röder, *Heimatblätter* 1933-34, 86, 87 (obr.), 99.

5. 1568, David Ebert. Kartuše s osobním znamením v oválu, na orámování po stranách střelecký výjev (střelec mířící na Turka), nahoře na menším ozdobném štítku pohár s víkem, květinový dekor. Závěsný kroužek. 1568: / *Dawid Ebert / Auff der Neuen Schieß: Stadt / König der „4:te ware.* Stříbro, zlacený ovál se znamením, postavy střelce a Turka a pohár. — *Eigentlicher Vermerk 3.* — Röder, *Heimatblätter* 1933-34, 97, 98 (obr.), 99.

6. 1576, Jaroslav v. Strolneg. Uprostřed na kruhovém štítu znak vroubený motivem vodní vlny, v mezikruží květinový motiv a opis *IARSLOF. LI-BE[R] . VON . STROLNEG . 1576*, venkovní obvod vrouben vavřínovým věncem držným na čtyřech místech prostříhanou stuhou, vyběhající z textového mezikruží, závěs ze dvou kroužků. Stříbro. — *Eigentlicher Vermerk 4.* — Röder, *Heimatblätter* 1933-34, 99 (s chybnými údaji).

* 7. 1581, Václav Bahenský z Lukova, úředník kapituly. V kruhovém středu renesanční štít s helmem a fafrnochy, na kónicky zkoseném obvodu *WENTZEL PAHENSKEY VON LVCKOW — CAPITELSTIFTSAMBTMANN 1581*. Kruhové orámování složeno z esovitých rozvilin a květů, závěsný kroužek. Stříbro, zlacené: znak, květy nad a pod ním s částí rozviliny. — *Eigentlicher Vermerk 5.* — Kux, *Alt-Olmütz 21* (kresba José Hiber, zde datování 1587). — Röder, *Heimatblätter* 1933-34, 99.

8. 1582, Delff Eltner. Střední plocha určena pro nápis, dole do ní zasahuje klenot znaku v neúplném kruhu, položeného na oblém mezikruží s květinovým dekorem a maskaronem, vnější obvod orámování provazcovitě šrafován. Nápis: 1585: *Delff Eltner. / Auff der neben [newen] Schieß-Stadt König / ware / Über die Bildten mañ Hereiner zug / Ihm man zu ehren der Lederer drumel / schlug.* Stříbro, znak a věnec zlacený. — *Eigentlicher Vermerk 7.* — Röder, *Heimatblätter* 1933-34, 97, 99.

9. 1586, Andreas Schwebischer, sládek. Uprostřed znak s hladkým kruhovým orámováním, na němž je položen vavřínový věnec uchycený nahoře a dole prostříženými pruhy, po stranách jsou květy. Závěs ze dvou kroužků. *Im „1586: Jahr / da ich Buchsen König war. / Andreas Schwebischer. / Bürger in Olmütz.* Kromě závěsu štítek celý pozlacený. — *Eigentlicher Vermerk 8.* — Röder, *Heimatblätter* 1933-34, 99.

10. 1691, Bernard Dominik John, radní. Renesanční štítek (na něm Fortuna) s klenotem a fafrnochy, položeno na granulovaném pozadí, oválné orámování má uvnitř pruh s nápisem *BERNARDVS : DOMIN : IOHN : CONSVL : OLOMVC : — 1691 —*, na obvodu rozvilina, v ní nahoře závěsný kroužek. 78,5 krát 86,5 mm. Zlato (přepuncované značkou Brno 1806). — KVMO V-2830 (staré inv. č. 1898/C 831). — Nowak, *Katalog der geschichtlichen Kunst- und Gewerbe-Ausstellung*, str. 67, č. 1409.

11. 1692, Johann Trinsler. Fortuna stojící jednou nohou na okřídlené kouli, v rozpažených rukou drží vzdušnou úzkou plachtu s heslem *JOHANN TRINSLER BVRGER IN OLMVETZ / 16—92*. Umístěno v oválném medailónu rámovaném bohatými rozvilinami, mezi nimiž je v horní části zkřížená pistole a puška, závěsný kroužek. Stříbro. *Eigentlicher Vermerk 9* (obraz kresby zrcadlově obrácen). Kux, *Alt-Olmütz 21* (kresba José Hilber).

12. 1694, Johann Trinsler. Uprostřed letící orel, z jehož spárů šlehají svazky blesku, bořící sloup, završený korunou a srážející půlměsíc, nahoře páska s textem *MERVIT QVE TIMERI*, oválné orámování tvoří rozviliny a květy, nahoře zkřížené ručnice, závěsný kroužek. „1694: / *Johann Trinsler / Burger und Buchsen: schieffter / in Olmütz.* — *Eigentlicher Vermerk 10.*

13. 1695, Antonius Leopoldus Sauer. Obraz sv. Antonína Padovského v oválu, lemováno věncem z listoví, granátových jablek aj., dole ve věnci znak, nahoře pták držící v zobáku stuhu, okraj vlnitý, závěs ze dvou kroužků. „1695: / Antonius Leopoldus Sauer. / der Königl: Stadt Ollmütz Waldt: / „Bereit-ter, und dero Landt: Gut“ / „ter Wayßen: Schreiber. / Zum Andern mahl König. — Eigntlicher Vermerk 11.

14. 1697, Frantz Sommer. Uprostřed oválu personifikace Léta, v orámování dole mluvící znak, nahoře a po stranách kruhové medailóny s ženskými bystami a věnčení z květů, granátových jablek aj. ovoce. Okraj vlnitě krojený, závěs ze dvou kroužků. „1697: / Frantz Sommer. / Bürger zu Ollmütz. — Eigntlicher Vermerk 12.

15 1698, ?. Dva oválné obrazy: na pravém Budapešť (schematicky několik domů a hradba), nad městem turecká šavle a další nesená dravým ptákem, nápis *Offen*; v levém oválu pod ideálně zobrazenými městskými hradbami střelec mířící ručnicí na postavu Turkyně, která má na trupu terč, z oblaků jí zasahuje blesk, nápis *OLMIZ*. Dole připojen znak, oba sdružené ovály jsou zvenčí zdobeny rozvilinami a ovocem, nahoře věnec s dravým ptákem, k němuž je připojen závěsný kroužek. *Ceciderunt Erecti Sumus*. „1698. — Eigntlicher Vermerk 13.

16. 1699, Johannes Kopp, knížecí poboční myslivec. Ve středním oválu výjev se sv. Hubertem a jelenem a kartuš pro text. Rámování z rozvilin se závěsným kroužkem. „1699: / Johannes Kopp / Ihro Fürstlichen Durchleucht Buchsen Spañer. Stříbro, okraj zlacen. — Eigntlicher Vermerk 14. Röder, Neues Tagblatt 3.

17. 1700, Mathias Ignatius Walter, krejčí. Uprostřed sv. Ignác Arlochijský, široké oválné rámování tvoří rozviliny, nahoře P. Maria Svato. kopecká, dole nůžky, závěsný kroužek. „1700: / Mathias Ignatius Walter. / Burger und Schneider in Ollmütz. Stříbro. — Eigntlicher Vermerk 15. Röder, Neues Tagblatt 3.

18. 1701, Simon Thomas z Opavy. Znak Opavy v oválu zavěšený na stuze, kterou drží v zobanu orel sedící na palmových větvích. Dole v kartuši osobní znak, na oválné ploše štítu po stranách rozviliny, nad orlem koruna, v ní závěsný kroužek. „1701: / Simon Thomas / Von Troppau. Stříbro, znamení na znacích, podklad orámování, spáry orla a koruna nahoře zlacený. — Eigntlicher Vermerk 16. Röder, Neues Tagblatt 3.

19. 1703, Dominicus Franciscus Rastler. V oválu obraz Dobrého pastýře, rámováno perlovcem, obloučkovými zoubky a rozvilinou se závěsným kroužkem. *Bonus Pastor dat animam pro / ovibus* / „1703: / Dominicus Franciscus pro Pa“ / „rente Suo Balthasaro Antonio / Rasler. Stříbro. — Eigntlicher Vermerk 17. Röder, Neues Tagblatt 3.

20. 1704, Mathes Frantz Deüerer, krejčí. V oválu bl. Jan Sarkander, níže v menším oválu nápis, na kartuši dole nůžky, nahoře maskaron, květy a rozviliny, závěsný kroužek. „1704: / Mathes Frantz Deüerer / Burger und Schneider in / Ollmütz. Stříbro. — Eigntlicher Vermerk 18. Röder, Neues Tagblatt 3.

21. 1705, Walentin Kleinigel. V oválu mezi dvěma ratolestmi sv. Jan Nepomucký, rámování z květů a rozvilin, dole kartuš pro nápis, závěsný kroužek. „1705: / Walentin Kleinigel. / Burger in Ollmütz. Stříbro. — Eigntlicher Vermerk 19. Röder, Neues Tagblatt 3.

22. 1706, Christian Leopold Windt. Uprostřed v oválu nejsv. Trojice, vroubeno pruhem s kapkovým dekorem, široké orámování má nahoře maskaron, dole kartuš pro text, květy a rozviliny tvarů mořského koníčka, zčásti páskový dekor. „1706: / Christian Leopold Windt / In Ollmütz. Stříbro. — Eigntlicher Vermerk 20. Röder, Neues Tagblatt 3.

23. 1707, ??, Oválný štítek, uprostřed obraz sv. Jana Nepomuckého, rámování zdobeno květy a rozvilinami „1707: / C:M:M:M: Stříbro. — Eigntlicher Vermerk 21.

24. 1709, Peter Paul Brauner, postřiháč (za syna Karla Josefa). Oválný štítek, uprostřed v oblacích P. Maria Svatokopecká, níže chlapec s andělem Strážcem, na lemování kapkový dekor. Na rámování dole v kartuši postřiháčský znak, nahoře maskaron, jinak rostlinný dekor, rozviliny, částečně páskový dekor. „1709: / *Günstig hab ich mich Vor mei, / nen Sohn Carl Joseph erfreuet, / Ich Peter Paul Brauner / des König Reichs.* Stříbro. — Eigntlicher Vermerk 22. Röder, Neues Tagblatt 3.

25. 1710, Joannes Claudius Höppner, mydlář. Uprostřed v oválné kartuši sv. Jan Křtitel, sv. Florián a Boží oko, nahoře v kartuši mydlářský znak, dole kartuše pro text, jinak v orámování rostlinný dekor a rozviliny, závěsný kroužek. „1710: / *Joannes Claudius Höppner. / Sayffen: sieder Gesell in Ollmütz.* Stříbro. — Eigntlicher Vermerk 23. Röder, Neues Tagblatt, 3.

26. 1712, Johann Joseph Babst, sklenář v Brně. Oválný štítek, uprostřed postava muže dobově oděného držící svíci a šátek, v orámování mezi dvěma perlovci nahoře kartuše se sklenářskými nástroji, dole kartuše s textem, rostlinný rozvilinový a zčásti páskový dekor. „1712: / *Johann Joseph Babst / Burgerl: Glaser in Brüñ.* Stříbro, obraz muže a obě kartuše v orámování zlacené. — Eigntlicher Vermerk 24. Röder, Neues Tagblatt 3.

27. 1714, Elias Schettel, puškař. Obraz sv. Josefa (?), níže kartuš pro text, rámování z rozvilin a pásků. *Elias Schettel / Burgerlicher Büchsenmacher / in Ollmütz.* / „1714: Stříbro. — Eigntlicher Vermerk 25. Röder, Neues Tagblatt 3.

28. 1716, Johann Wilhelm Gützer, pekař v Opavě. Pekařský znak v oválu vroubeném perlovcem, dole v orámování kartuš pro text. Orámování má rostlinný a boltcový ornament, nahoře baldachýn a závěsný otvor. „1716: / *Johann Wilhelm Gützer / Von Troppau.* Stříbro, znak zlacen. — Eigntlicher Vermerk 27. Röder, Neues Tagblatt 3.

29. 1717, Antonín Josef Sauer, radní. Znak na granulované oválné vypnulíně, na obrubě *Antonl Ioseph SaVer Des raths zV oLLMIJtz [I]=Y / sChYezen Könlg,* na pásce dole 1717. Boltcové orámování s gryfy, kvítky, stuhami a korunou na granulovaném pozadí. Závěsný kroužek. 77,5×87 mm. Zlato (přepuncovací značka Brno 1806). KVMO V.2831 (staré inv. č. 1899/C 832). — Eigntlicher Vermerk 28. Nowak, Katalog der geschichtlichen Kunst-und Gewerbe-Ausstellung str. 67, č. 1410 (chybný přepis). — Röder, Neues Tagblatt 3.

30. 1717, Mathes Ignatz Walter, krejčí. Uprostřed štítku oválný obraz bl. Jana Sarkandra a sv. Ignáce Antiochijského v provazcovém orámování, níže kartuš pro text a nůžky, nahoře mušle, ostatní orámování tvoří boltcový a páskový dekor, závěsný otvor. „1717: / *Mathes Ignatz Walter / Burgerl: Schneider im Ollmütz.* Stříbro. — Eigntlicher Vermerk 29. Röder, Neues Tagblatt 8 (text mylně uveden ze štítku č. 36).

31. 1718, Joannes Mittenleider. Uprostřed zobrazení sv. Anny Saméřetí, níže stuha pro nápis, kartuše štítku má orámování z rostlinných a páskových prvků. *LaVDeVr affablls lesVs Marla / et sanCta Anna. / FaVente orbls Creatore regll trophael / honores et Vllt Joannes Mitten / LeIder.* Stříbro, střed zlacený. — Eigntlicher Vermerk 31. Röder, Neues Tagblatt 3 (chybně rok 1720).

32. 1721, Josef ryt. Žalšovský z Žalovic. V kartuši znak, na obvodu oválu opis *JOSEPH ZIALKOWSKY VON ZIALKOWITZ 1721*, nahoře koruna, rámováno dvěma palmovými větvemi a páskovým dekorem. Stříbro, znakové znamení, koruna a palmové větve zlacené. — Eigntlicher Vermerk 32. Röder, Neues Tagblatt 3. obr. 1 (kresba José Hilber). Kux, Alt-Olmütz 21 (kresba José Hilber).

33. 1721, Peter Paul Brauner, soukeník a sakristián u sv. Mořice. Sv. Václav (Mořic ?), rámováno vavř. věncem, dole kartuš pro nápis: *petrVs paVLVs braVner CIVIs et saCrIs* / *tanVs sanCti MaVritiI et pannifex taCto* / *CentrôreX fVlt et hoC patrono praestitit*. Stříbro, na obraze světce zlačený vévodský klobouk, palmová větev a opasek. — Eigntlicher Vermerk 33. Röder, Neues Tagblatt 3 (chybně sv. Petr).

34. 1722, Anton Müller, malíř. Uprostřed v oválu sv. Antonín Padovský, dole malířský znak, štítková kartuš má rostlinný a páskový dekor, závěsný kroužek. *Anno qVo paeterIt Anton MILLer* / *InoplnatVs In CorDe orbls: It* / *fortVna*. Stříbro. — Eigntlicher Vermerk 34. Röder, Neues Tagblatt 3.

35. 1723, Josef ryt. Žalkovský z Žalkovic. Štítek obdobný jako č. 32. — Eigntlicher Vermerk 35. Röder, Neues Tagblatt 3.

36. 1725, Karl Weispach. V oválu sv. Jakub, níže kartuše s textem. Orámování zdobeno rostlinným a páskovým dekorem, závěsný kroužek. *Dle sol'eMnIs CaroLo Vt regl* / *saeplVs sIt fortVna WelspaCh no* / *Men elVs posterIVs DICItVr*. Stříbro. — Eigntlicher Vermerk 30.

37. 1726, Christian Waschitz, řezník v Prostějově. Řeznický znak, níže kartuš s textem, orámování z páskového a květinového dekoru, nahoře maskaron, lastura a závěsné ouško. *Dat slgnVM regls prostanen* / „*sIs ChristianVs WasChItz*. Stříbro. — Eigntlicher Vermerk 26. Röder, Neues Tagblatt 3 (chybně datováno 1715).

38. 1727, Augustin Weinreich. V oválu bl. Jan Sarkander, níže kartuš pro text. Rámování tvoří páskový dekor s květy a maskaronem na obloučkově vykrajovaném podkladu. „1727. / *Augustin Weinreich* / *Burger in Ollmütz*. Stříbro. — Eigntlicher Vermerk 37. Röder, Neues Tagblatt 8 (chybně uveden sv. Augustin).

39. 1728, Frantz Leopold Pachmann. Sv. Jakub, dole v kartuši znak, orámování štítu tvoří páskový dekor se třemi maskarony, květiny a mřížka. Závěsné ouško. *Frantz Leopoldt Pachmann*. / *Von Ollmütz*. / „1728: Stříbro. — Eigntlicher Vermerk 38. Röder, Neues Tagblatt 8.

40. 1729, Christian Werner z Krnova. V oválu sv. Jan Nepomucký, níže monogram, nad obrazem baldachýn s cibulovitým krytem. Orámování tvoří páskový a květinový dekor, mřížka. „1729: / *Christian Werner*. / *Von Jägendorff*. Stříbro. — Eigntlicher Vermerk 39. Röder, Neues Tagblatt 8.

41. 1729, ?. V kartuši trubka zavěšená na šňůře, kterou drží v zobáku orel sedící na obrubě kartuše, při dolním okraji štítu dvojdílná kartuše pro text. Na orámování maskaron, květinový, páskový a mušlový dekor. Závěsný kroužek. *Io pro DeCore senatVs popVLVs qVe IVLloMontanI*. Stříbro, trubka a orel zlačen. — Eigntlicher Vermerk 36. Röder, Neues Tagblatt 8.

42. 1730, Anton Weigel. Sv. Jan Nepomucký, na orámování dole kartuše pro text, maskaron, květinový, rozvilinový a mřížkový dekor. *Anton Weigel*. / „1730: Stříbro. — Eigntlicher Vermerk 40. Röder, Neues Tagblatt 8.

43. 1731, Karl Franz Hierschka, kn. liechtenštejnský hejtman ve Šternberku. Oválný osobní znak, pod ním kartuše pro text, rámováno boltcovým dekorem s květinami a maskaronem. *CaroLVs FranCIsCVs HllersChka* / *FVrst LleChtensteInIsCher HauVbt* / „*Mann zV Sternberg*. Zlato. — Eigntlicher Vermerk 41. Röder, Neues Tagblatt, 8.

44. 1732, Adam Kremer, krejčí. Uprostřed v kartuši bl. Jan Sarkander a sv. Jan Nepomucký, na orámování květinový páskový dekor, dole nůžky, nahoře váza s květinami, závěsné ouško. *Adam Kremer* / *Burgerlicher Schneider Von Oll* / „*mütz*. / „1732. Stříbro, okraj zlačen. — Eigntlicher Vermerk 42. Röder, Neues Tagblatt 8.

45. 1733 [1783?] Frant. Bern. de Brueil, císařský oficiál. Uprostřed štítu znak s fařnochy, helmem a klenotem, níže kartuše pro text, orámování tvoří páskový dekor. *HoC pro signo regalis honoris obVLIt* / *Fran*

CisCVs BernarDVs De brVeLL[IL] / CaesareVs offIClaLIs. Stříbro. — Eigentlicher Vermerk 43. Röder, Neues Tagblatt 8.

46. 1734, Johann Josef Walchowsky v. Walchenheim. Znak s klenotem, fařnochy a řtítonoři, dole kartuř s textem *IOHANN IOSEPH / VON WALCHENHEIM / 1734*, orámování s páskovým dekorem, maskaronem a závěsným ouřkem. Stříbro. — Eigentlicher Vermerk 44. Röder, Neues Tagblatt 8, obr. 2 [Joseř Hilber]. Kux, Alt-Olmütz 21, obr. [Joseř Hilber].

47. 1735, Ignatz Anton Bromlager, zlatník a řezač pečetidel. Korunovaný obraz P. Maria Svatokopecké pod stanem, po stranách andělci, dole kartuř pro text. Na orámování kolem obrazu paprsky, květinový a páskový dekor. *Ignatius Antonius Bromlager / Bürgerlicher Goldtschmidt, und Siegel / Schneider in Ollmütz: / „1735: Stříbro, postava Madony s dítětem, paprsky kolem ní, kolem stanu a kolem mariánského monogramu na vrcholu cibulovitého krytu stanu jsou zlacené*. Eigentlicher Vermerk 45. Röder, Neues Tagblatt 8. — Týž, *Die Olmützer Künstler u. Kunsthandwerker der Barock I*, 53.

48. 1736, Simon Josef Schweinitz. Uprostřed v oválu obraz P. Marie Dubské pod stanem, orámování má květinový, páskový a mřížkový dekor, nahoře a dole plochy pro nápis. *17—36 / O genlrix Christi DoMino / tVa LInqVa LogqVatVr. / Simon Joseph Schweinitz Von Ollm. Stříbro. — Eigentlicher Vermerk 46. Röder, Neues Tagblatt 8.*

49. 1737, Anton Müller. Uprostřed obraz Immaculaty, níže kartuř pro text, orámování z květinových, lasturových, páskových a mřížkových prvků. *Antoni — Müller / 17—37 / qVla Inte ō Virgo ex CorDe / speraVI tV Me bls regnare / jeCistI. Stříbro. — Eigentlicher Vermerk 47. Röder, Neues Tagblatt 8.*

50. 1738, Thomas Handschuh, lékárník. Svatí Kosmas a Damián, níže kartuř pro text, rámování je složeno z rostlinných, lasturových a páskových prvků s maskarony. *1738 / Thomas Handschuh. Stříbro. — Eigentlicher Vermerk 48. Röder, Neues Tagblatt 8.*

51. 1739, Josef Hördrich, hofmistr sv. p. Jos. Petráře. Sv. Antonín a sv. Metoděj, dole kartuře pro text. Boltcové orámování s lasturovým, rostlinným a mřížkovým ornamentem. *1739 / Joseph Hördrich. Stříbro. — Eigentlicher Vermerk 49. Röder, Neues Tagblatt 8.*

52. 1740, Anton Behr, knihař. P. Maria Svatokopecká, sv. Jáchym a sv. Anna, dole kartuř pro text. Boltcové rámování s květinovým, lasturovým a mřížkovým dekorem. *17—40 / Anton Behr / in dießen Jahr Bin ich Joseph Gänßer Bey der / Löbl. en Schützen Compagnie Notarius worde und / war erster König H: Anton Behr Bürgerl: / Buch Binder. Stříbro, pozadí obrazu, řat Madony a korunky P. Marie a Ježířka zlacené. — Eigentlicher Vermerk 50. Röder, Neues Tagblatt 8.*

53. 1741, Andreas Albrecht, perníkář v Kroměříži. Sv. Jan Nepomucký, dole znak držený dvěma lvy. Boltcové orámování s mřížkovým a muřlovým ornamentem. *17—41 / Andreas Albrecht / Von Cremsier. Stříbro. — Eigentlicher Vermerk 51. Röder, Neues Tagblatt 8.*

54. 1742, Gottfried Schreyer, mlynář v Lazcích. Sv. Ondřej, dole kartuře pro nápis. Boltcové orámování s květinovým a lasturovým dekorem. *17—42 / Godtfried Schreyer. Stříbro. — Eigentlicher Vermerk 52. Röder, Neues Tagblatt 8.*

55. 1743, Franz Mieck, mlynář [Jakubský mlýn]. Sv. Cyril a Metoděj křtí kněžete Svatopluka, výře P. Maria Svatokopecká, dole v kartuři mlynářský znak. Orámováno bohatým boltcovým dekorem s květinami a lasturami, nad obrazem Madony závěs se řtrapci. *1743 Franz Mieck. Stříbro, část. zlaceno. — Eigentlicher Vermerk 53. Röder, Neues Tagblatt 8.*

56. 1744, Anton Josef Günstler, stolař. Sv. Jan Nepomucký a bl. Jan-Sarkander, nad nimi orámovaný obraz P. Marie s Ježířkem, dole planoucí srdce. Rokajové orámování s květy a lasturami, završené korunou. *1744 Antoni Günster. Stříbro. — Eigentlicher Vermerk 54. Röder, Neues Tagblatt 8.*

57. 1745, Gottfried Schreyer, mlynář. Obraz P. Marie Svato-kopecké (ale stojící na měsíci), níže mlynářský znak držený dvěma lvy. Orámo-váno boltcovým dekorem s mřížkou, lasturami, rostlinnými prvky a hlavičkami. 1745 *Godtfried Schreyer*. Stříbro, postava Madony s Ježíškem a paprsky zláceny. — *Eigentlicher Vermerk* 55. Röder, *Neues Tagblatt* 8.

58. 1746, Lukas Knibandl, sklenář. Sv. Florián nad hořícím městem, níže kartuš pro nápis. Rokajové orámování s maskarony, lasturovými a rostlinnými prvky. 1746 / *Lucas Knibandl* / *Bürgl: Glaßer alhier*. Stříbro, světcova polo-postava, plameny a vnitřní lišta rámování zláceny. — *Eigentlicher Vermerk* 56. Röder, *Neues Tagblatt* 8.

59. 1748, Andreas Finsterle, měšťan. býv. střelecký pí-sař. Sv. Ondřej, dole plocha pro text. Rokajové orámování s prokrajováním a mřížkou. 1748 / *Andreas Finsterle*. Stříbro. — *Eigentlicher Vermerk* 57. Röder, *Neues Tagblatt* 8.

60. 1749, Anton Strasser. Sv. Antonín Padovský, dole kartuš pro text. Rokajové orámování s mřížkou a maskaronem. 17—49. / *Antoni Strasser*. Stříbro. — *Eigentlicher Vermerk* 58. Röder, *Neues Tagblatt* 8.

61. 1750, Anton Behr, knihař. Sv. Petr (?) v okovech, níže plocha pro text. Rokajové orámování. 1750 / *Antoni Behr*. Stříbro. — *Eigentlicher Vermerk* 59. Röder, *Neues Tagblatt* 8.

62. 1751, Anton Jakschmann, městský věžný. Sv. Jan Nepo-mucký, níže kartuš pro text. Rokajové orámování s prokrajovaným ornamentem. 1751 / *Antoni Jakschmann*. Stříbro. — *Eigentlicher Vermerk* 60. Röder, *Neues Tagblatt* 8.

63. 1752, Johann Georg Wenger, sklenář. Madona s Ježíškem, sv. Jakub, bl. Jan Sarkander, níže kartuš pro text. Rokajové orámování. 1752 / *Johann Georg Wenger*. Stříbro. — *Eigentlicher Vermerk* 61. Röder, *Neues Tagblatt* 9.

64. 1753, Johann Riel, stolař. Sv. Jan Křtitel, níže plocha pro nápis. Rokajové orámování. 1753 / *Johannes Riel*. Stříbro. — *Eigentlicher Vermerk* 62. Röder, *Neues Tagblatt* 8.

65. 1754, Johann Josef Dorn, první radní kancelista. Sv. Jan Křtitel, v dolní polovině plocha pro nápis. Rokajové orámování s prokra-jovaným a mřížkovaným ornamentem. 1754 / *Johannes Dorn*. Stříbro. — *Eigentli-cher Vermerk* 63. Röder, *Neues Tagblatt* 9.

66. 1756, Josef Lammel, soustružník. Sv. Josef, dole v kartuši *ALS MANN SCHRIEBE / DAS 1756 JAHR / ICH / IOSEPH LAMMEL BVRGER = / LICHER DRAXLER IN / OLMITZ SCHITZEN / KONIG / WAR*. Rokajové orámování s mřížkou a růžicemi. Stříbro. — *Eigentlicher Vermerk* 65.

67. 1757, Franz Tarone. Sv. František Xavérský, dole v kartuši *Frantz Tarone / Ist Könlg VnD reCh = / ter MarsChal*. Symetrické rokajové orámování s maskarony, ptáky a festonem. Stříbro. — *Eigentlicher Vermerk* 66.

68. 1758, ? Ramsel. Sv. Anna učitelka, v dolní části *Tibi SanCta Anna LaV* / *DeM problna Corona / CLiens Dorn In aeter* / *nVM Cantablt*. / *Ramsel* (zdvojený chronogram). Rokajové orámování. Stříbro. — *Eigentlicher Vermerk* 64.

Literatura

B.: Osudy jedné insignie olomouckého střeleckého bratrstva, Kdy kde co v Olomouci, únor 1983, 25—26.

Beneš, Jan: O historii budovy muzea v Litovli (Epigrafický příspěvek), Zprávy Vlastivěd-ného ústavu v Olomouci 1982, č. 99, str. 16—20.

Blažíček, Oldřich J.: Slovník památkové péče, Praha 1982.

Braun, Anne: Historische Zielscheiben, Leipzig 1981.

Burian, Václav: K soupisu moravských kovových známek, Numismatické listy, roč. XIII, 1958, 169—171.

Burian, Václav: Olomoucko za feudalismu, Olomouc 1963.

- Burian, Václav: Olomoucký kraj za feudalismu, Olomouc 1958.
- Burian, Václav: Terče olomouckých ostrožňáků, Krajské vlastivědné muzeum Olomouc, společenské vědy, práce č. 32, Olomouc 1982.
- Daňhelka, Jiří M.: Litovelská měšťanská střelnice (Příspěvek k dějinám budovy muzea v Litovli), Litovel 1975, rkp.
- Demmin, August: Die Kriegswaffen, Gera-Untermhaus 1981.
- Denkstein, Vladimír: K prvním počátkům Hollarova uměleckého růstu. Nově zjištěná miniatura Fortuny — nejčasnější juvenilie Václava Hollara? Umění, roč. XXIX, 1981, 377—394.
- v. Doerr, August: Der Adel der Böhmischen Kronländer, Prag 1900.
- Dvořák, Jan: Kresba Hanse Fischera, Umění IV, 1956, str. 253—256.
- Jahres-Bericht des Kaiser Franz Josef-Gewerbe-Museums in Olmütz, XVIII, Olmütz 1893.
- Katalog der in dem historischen Museum der k. Hauptstadt Olmütz aufbewahrten Gegenstände.
- Katalog výstavy cechovních památek pořádané ve dnech 3. srpna až 28. října 1924 v Mor. umělecko-průmyslovém muzeu v Brně.
- Kettner, Adolf: Chronik der Freiwaldauer Bürgerlichen Schützengesellschaft, Freiwaldau 1907.
- Kux, Hans: Alt-Olmütz — eine geschichtliche Skizze, in: Olomouc- Olmütz, Berlin—Praha—Basilej 1930/1931, str. 15—24.
- Kux, Hans: Das k. k. bewaffnete Bürgerkorps in Olmütz, Olmütz 1908.
- Kux, Hans: Die „Königs- und Marschallsgehänge“ der Littauer Schützengilde, Zeitschrift des deutschen Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens, Bd. I 1897, 114—119.
- Kux, Hans-Kreß, M.: Das Rathaus zu Olmütz, Olmütz 1902.
- Kux, Johann: Geschichte der königlichen Hauptstadt Olmütz, Reichenberg und Olmütz 1937.
- Kux, Johann: Geschichte der Stadt Littau von den ältesten Zeiten bis zum Jahre 1648, Brünn 1900.
- Lugs, Jaroslav: Střelci a čarostřelci, Praha 1977.
- Mekiska, Fritz: Die Littauer Schützengänge, Nordmährer-Land (Hefte für Kultur und Wissenschaft), 1941, 140—142.
- MK-: Sříbrný řetěz v Litovli, Kdy kde co v Olomouci, listopad 1980, str. 21—22.
- Müller, Wilibald: Sagen und Geschichte der Stadt Olmütz, Olmütz 1892.
- Neumann, Jaromír: Giorgione ve světle benátské výstavy, Umění IV, 1956, str. 199—225.
- Novotný, Vladimír: Masarykův osvětový dům v Litovli, Vlastivědný sborník střední a severní Moravy, VIII, 1929—1930, 6—9.
- Nowak, Adolf: Katalog der geschichtlichen Kunst- und Gewerbe — Ausstellung Olmütz 1868.
- Pilnáček, Josef: Staromoravští rodové, Vídeň 1930.
- Pospíšil, Rudolf — Burian, Václav: Katalog střeleckých medailí, mincí, plaket a odznaků ze sbírek Krajského vlastivědného muzea v Olomouci, Krajské vlastivědné muzeum v Olomouci, společenské vědy, práce č. 30, Olomouc 1979.
- Röder, Julius: Geschichte der Olmützer Schützengesellschaft, Heimatblätter für die Olmützer Sprachinsel und das Odergebirge, I, 1933—1934, str. 79—100, 167—183.
- Röder, Julius: Die Geschichte der Olmützer Schützengesellschaft von 1899 bis 1759, Sonderdruck aus „Neues Tagblatt“, Ausgabe Olmütz (1938).
- Röder, Julius: Die Olmützer Künstler und Kunsthandwerker des Barock, I, Olmütz 1934.
- Sedláček, Karel: Staré nápisy, znaky a letopočty v královském městě Litovli, Litovel 1952, rkp.
- Smetana, Robert: Průvodce památkami Olomouce, Průvodce dějinami Olomouce, svazek čtvrtý, Olomouc 1948.
- Tausendjähriges Olmütz, Führer durch die Ausstellung im erneuerten Festsaale des Rathauses anlässlich der Olmützer Kulturwochen 9.—23. Jänner 1943, Olmütz 1943.
- Toman, Prokop: Nový slovník československých výtvarných umělců II, Praha 1950.
- Eigentlicher vermerk derer bey der löblich-privilegirten burgerlichen scheiben schützen bruderschaft der königlichen haupt stadt Ollmütz im marggraffthumb Mähren merkwürdig vorfallenden begebenheiten, anfangendt von ersten Januarij 1735. Gedenkbuch der bürgerliche Scheiben—Schützen—Bruderschaft der königlichen Hauptstadt Olmütz. Angelegt im J. 1735 und fortgeführt bis 1908. — Archiv d. Olmützer Schützengesellschaft Nr. I. KVMO, V-2082.

Milada Písková

K OLOMOUCKÉMU PŮSOBNÍ PROFESORA BOHUMILA MARKALOUSE-JOHNA

Klíčovým úkolem v první etapě budování Univerzity Palackého bylo sestavení učitelského sboru, výběr učitelských kádří, kvalifikovaných odborníků, zkušených pedagogů a zároveň pokrokově smýšlejících, nové republice oddaných lidí.

Ministerstvo školství pověřilo přípravou k obnovení olomoucké univerzity profesora brněnské univerzity, filozofa J. L. Fischera, který se stal v roce 1946 prvním rektorem UP. Zpočátku působili na Univerzitě Palackého vesměs externí učitelé z jiných vysokých škol, pověření středoškolsí profesori, vědečtí pracovníci ze Studijní knihovny v Olomouci, z olomouckých muzeí, lékaři zemské nemocnice.

Jedním z prvních řádných profesorů filozofické fakulty UP, která zahájila činnost v zimním semestru r. 1946/47, byl profesor estetiky a spisovatel dr. Bohumil Markalous — Jaromír John, významná osobnost českého vědeckého, společenského a uměleckého života. Pro působení na olomoucké univerzitě získal B. Markalouse J. L. Fischer,¹ který vypracoval širokou koncepci rozvoje filozofické fakulty a pro výuku se snažil zajistit přední československé odborníky. Díky jeho organizačním schopnostem působili na UP např. prof. dr. Jindřich Šebánek, prof. dr. Vincenc Lesný, prof. dr. Karel Janáček.

B. Markalous žil po dobu války víceméně v ústraní ve Slatiňanech, věnoval se literární tvorbě. Po válce, na jaře v roce 1946, navštívil Brno, aby se sešel se svými přáteli a obnovil někdejší společenské kontakty. Strávil v tomto městě kus svého života, žil zde v letech 1919—1926, působil jako redaktor a výtvarný referent Lidových novin, profesor gymnázia, lektor konzervatoře a docent estetiky na brněnské technice. Při návštěvě v roce 1946 přednesl B. Markalous v brněnské Filozofické jednotě přednášku O nejsvětější stránce pochybností a při rozpravě po přednášce jej J. L. Fischer požádal, aby se ujal budování katedry estetiky na olomoucké univerzitě. B. Markalous se podle svědectví H. Šmahelové² definitivně rozhodl přijmout Fischerovu nabídku až počátkem září 1948. S elánem mu vlastním si sám sehnal v Olomouci byt³ a začal se intenzivně připravovat na činnost vysokoškolského učitele.

V zimním semestru r. 1946/47 zahájil na filozofické fakultě přednášky z estetiky rozбором estetického pojmosloví. Na přednášku navazoval prosemínář a seminář, zaměřený na čtení vybraných děl z oboru estetiky obecné, výtvarné, literární a hudební. V dalších letech přednášel filozofické základy obecného uměnosloví, úvod do estetiky na historickém podkladě, dějiny novodobé estetiky na jejím kulturně sociálním základě, estetiku výtvarných umění, přednášel estetickou propedeutiku.⁴

B. Markalous přišel do Olomouce jako uznávaný estetik, vědec, zkušený pedagog, organizátor společenského života, úspěšný spisovatel. Bylo mu v té době 64 let; olomoucký pobyt bývá charakterizován jako třetí období jeho estetické práce,⁵ kdy Markalous — pedagog využívá svých životních zkušeností a znalostí odborných i literárních, aby přispěl k výchově nové generace, vychoval nástupce ve svém celoživotním díle. Bohumil Markalous pochopil potřeby doby, a třebaže nebyl dříve vědcem, kterého by bylo možno označit přívlastkem marxistický, vzdělával se v marxismu-leninismu, o čemž svědčí mj. i dokumenty v jeho písemné pozůstalosti, publikace, novinové výstřižky, poznámky.⁶ Zabýval se osobnostmi ruské estetiky, filozofie a kultury, např. L. N. Tolstým, F. M. Dostojevským, ruskými revolučními demokraty, osobností V. I. Lenina, G. V. Plechanova, A. Bloka. V akademickém roce 1950/51 začal přednášet pro posluchače odborného studia estetiky na téma Marxistický pohled na umění, v dalším školním roce úvod do marxisticko-leninské estetiky. O pokrokovost smýšlení B. Markalouse, o jeho politické vyspělosti svědčí mj. i skutečnost, že v době svého olomouckého působení vstoupil do Komunistické strany Československa.⁷

V souvislosti s novými úkoly vysokých škol, na podporu rozvoje republiky, byla v Olomouci v roce 1950 zorganizována akce Palackého univerzita lidu, která se rozvinula v širokou osvětovou činnost; zahrnovala přednášky se společenskovědní, přírodovědeckou i lékařskou tematikou, diskuse k aktuálním problémům, návštěvy uměleckých výstav, prohlídky kulturních památek, umělecké produkce, kolektivní vycházky do přírody, odborné kursy, nácviky masových a budovatel-

ských písní a národních tanců. Sledovala obrodu kultury na demokratickém základě, praktické využití tzv. akademické kultury a navázání kontaktů s lidovým kulturním zázemím, ovlivňování vkusu nejširších vrstev obyvatelstva, jejich výchovu v tomto směru, rozvoj kulturních a politických znalostí. Univerzita Palackého chtěla tímto způsobem dát k dispozici znalosti a schopnosti svých pracovníků od profesorů až po nejvyspělejší posluchače, aby pomohla prosazovat zásadní změny v myšlení lidí, žijících ve společnosti, která nastoupila cestu budování socialismu. Profesor Markalous se zapojil do této lidové univerzity i se svými žáky. Přednášel o vkusu a kých, o významu výtvarného díla pro rozvoj lidské osobnosti. Uvítal tuto formu popularizace vědeckých poznatků, neboť představovala uskutečnění jeho myšlenek a názorů, které zastával od studentských let: aby vědění směřovalo k praktickým znalostem.

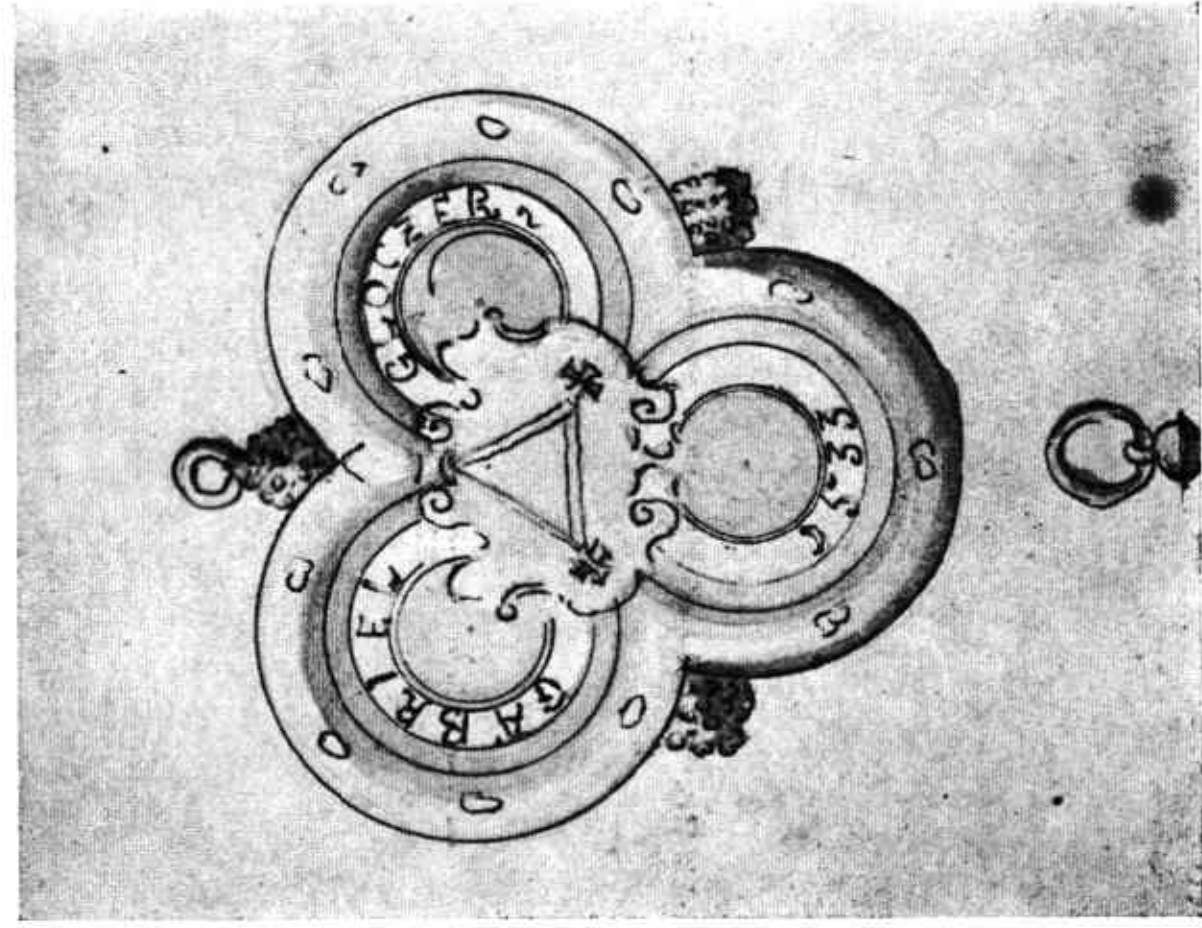
Markalousova pedagogická činnost v Olomouci nekončila u dveří posluchárny. Jeho byt byl kdykoliv k dispozici posluchačům, kolegům, kteří většinou do Olomouce dojížděli, i řadě přátel, kteří ho hojně navštěvovali. Studenti přicházeli na smluvená „kolegia privatissima“,⁸ prof. Markalous zval do seminářů na fakultě osobnosti českého kulturního života, např. básníky Fr. Halase, V. Závadu,⁹ Stýkal se s předními českými spisovateli a jinými osobnostmi, např. s Jarmilou Glazarovou, V. Nezval, Annou Marií Tilschovou, gen. L. Svobodou.¹⁰ Svým posluchačům vštěpoval, aby teoretické výklady jeho přednášek doplňovali návštěvami divadel, filmů, výstav a koncertů.¹¹ Za svůj nejdůležitější úkol v tomto období považoval výchovu mladé generace, věnoval jí všechn svůj elán, um i zkušenosti, byl mu jeho přátelé i vyčítali, že zaneprázdnění učitelské jde na úkor spisovatele Johna.¹²

Pokročilejší posluchači Markalousova estetického semináře vytvořili pod vedením svého učitele v r. 1949 Kolektiv estetického semináře Palackého Univerzity — KESPU,¹³ jehož posláním bylo pořádání přednášek pro veřejnost; uskutečnil cykly přednášek o umění, připravoval slovník estetických pojmů, organizoval na filozofické fakultě studijní kroužky. Aby pomohl rozvoji kulturního života na venkově, převzal kulturní záštitu nad třemi obcemi šternberského okresu, Sedmí Dvory, Ondrášovem a Krahulčím, která spočívala nejen v pořádání přednášek, ale ve všestranné péči o kulturní výchovu obyvatelstva. Hledaly se nové formy zábavy, podporovalo ochotnické divadlo, sledovala výchova mládeže, podněcoval zájem o dobrou knihu, propagovala zdravotní výchova s cílem pomáhat vesnici na přechodu k socialismu.

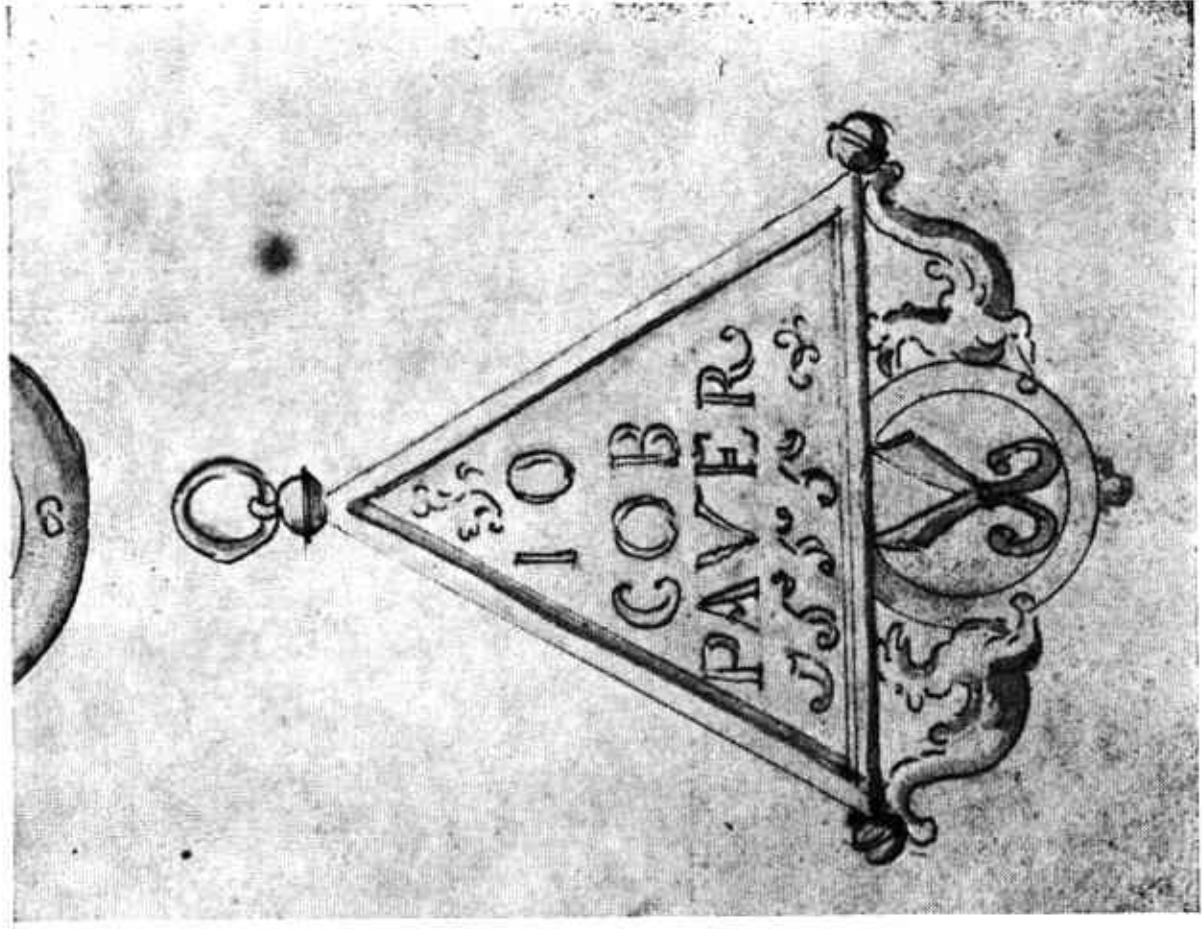
B. Markalous se věnoval činnosti vysokoškolského učitele¹⁴ celou svou bytostí. Třebaže se teprve od nástupu do Olomouce začal důsledně podepisovat prof. Bohumil Markalous-John,¹⁵ spojil své občanské příjmení s literárním pseudonymem, na literární práci v Olomouci takřka neměl čas.¹⁶ V roce 1948 vyšel jeho román Pampovánek, na kterém pracoval v době války, o rok později jeho druhé vydání. Připravoval třetí vydání Pampovánka, ve kterém měly být použity jako ilustrace fotografie olomouckých herců ve vhodných divadelních kostýmech, k realizaci tohoto nápadu však již nedošlo. Pokračoval v práci na románě Honda Cibulků, v roce 1949 vyšla jeho část nazvaná Diamantové střevíčky, celá kniha¹⁷ pak byla vydána až po Johnově smrti.

Poslední léta Markalousova života byla poznamenána únavou z častých nemocí a představy návalu úkolů, které měl zvládnout po pracovní stránce, i z nedostatku času pro jeho tvorbu literární.

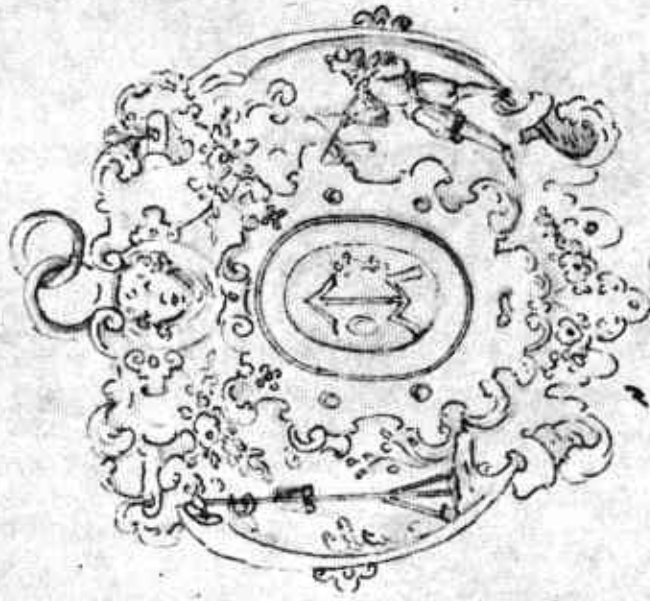
Prof. dr. Bohumil Markalous zemřel dne 24. dubna 1952 v Jaroměři, kam ujel před chystanými oslavami svých sedmdesátých narozenin. V letošním roce vzpomínáme 100. výročí jeho narození.



Střelecký štít Gabriel Gloczera z r. 1533 (2). Kresba Filipa Sattlera.



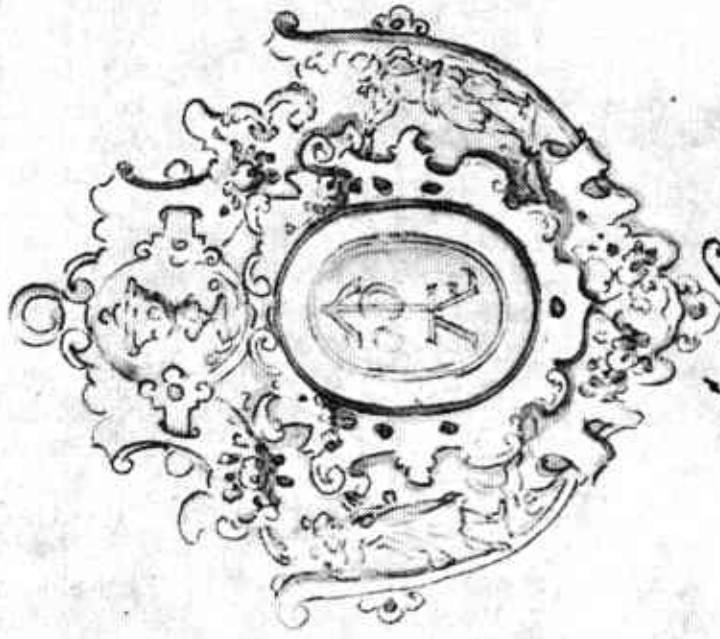
Střelecký štít Jakuba Pauera z r. 1555 (3). Kresba Filipa Sattlera.



1568.

Martin Freysinger-könig
ware.

Střelecký štítek Martina Freysingera z r. 1568 (4).
Kresba Filipa Sattlera.



1568.

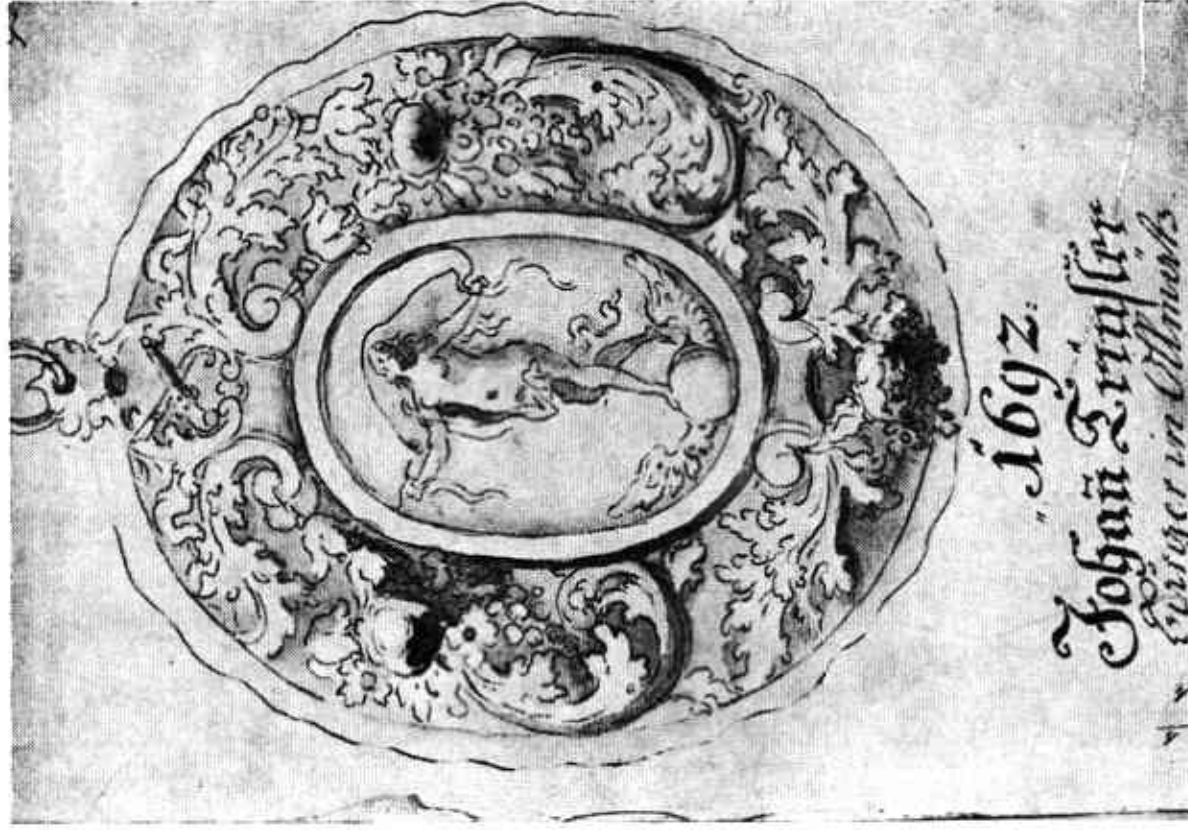
David Ebert
Auff der Neuen Schieß-Stadt
König der 4^{ten} war.



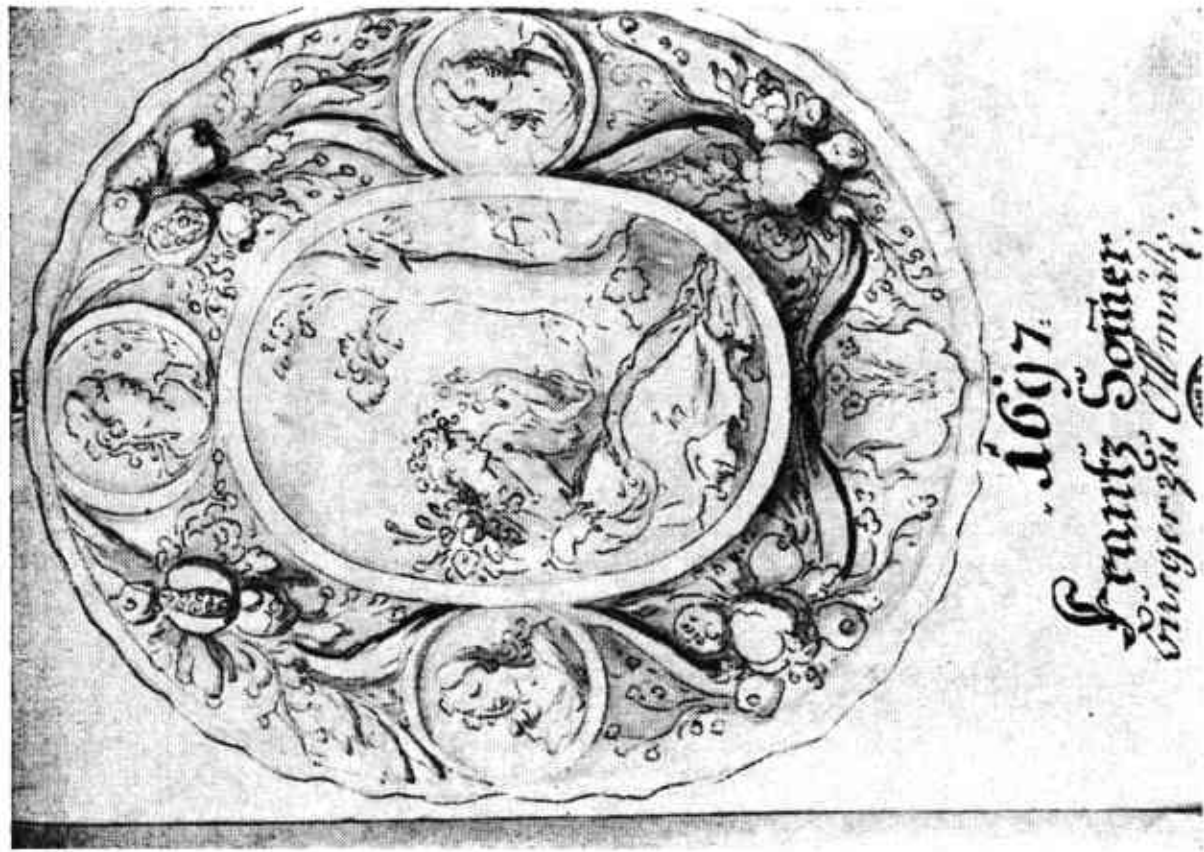
Střelecký štítek Davida Eberta z r. 1568 (5).
Kresba Filipa Sattlera.



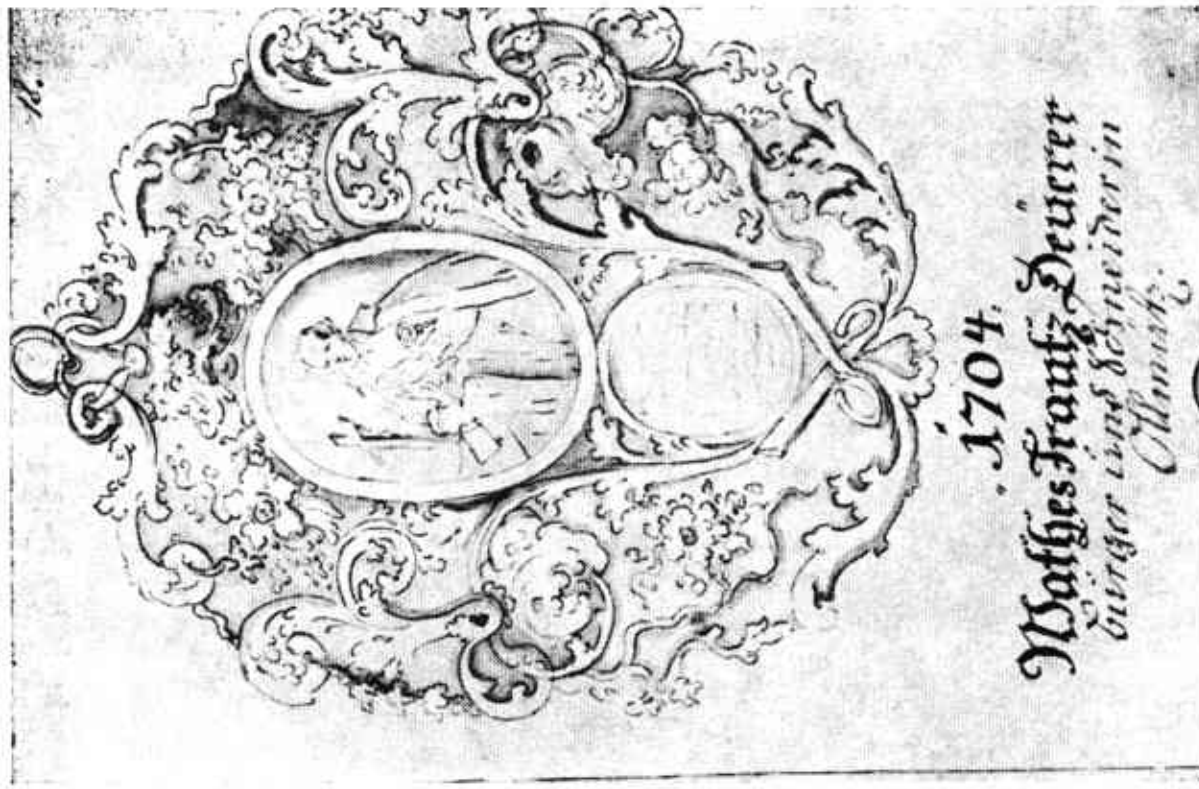
Střelecký štítek Ondřeje Schwebischera z r. 1586 (9). Kresba Filipa Sattlera.



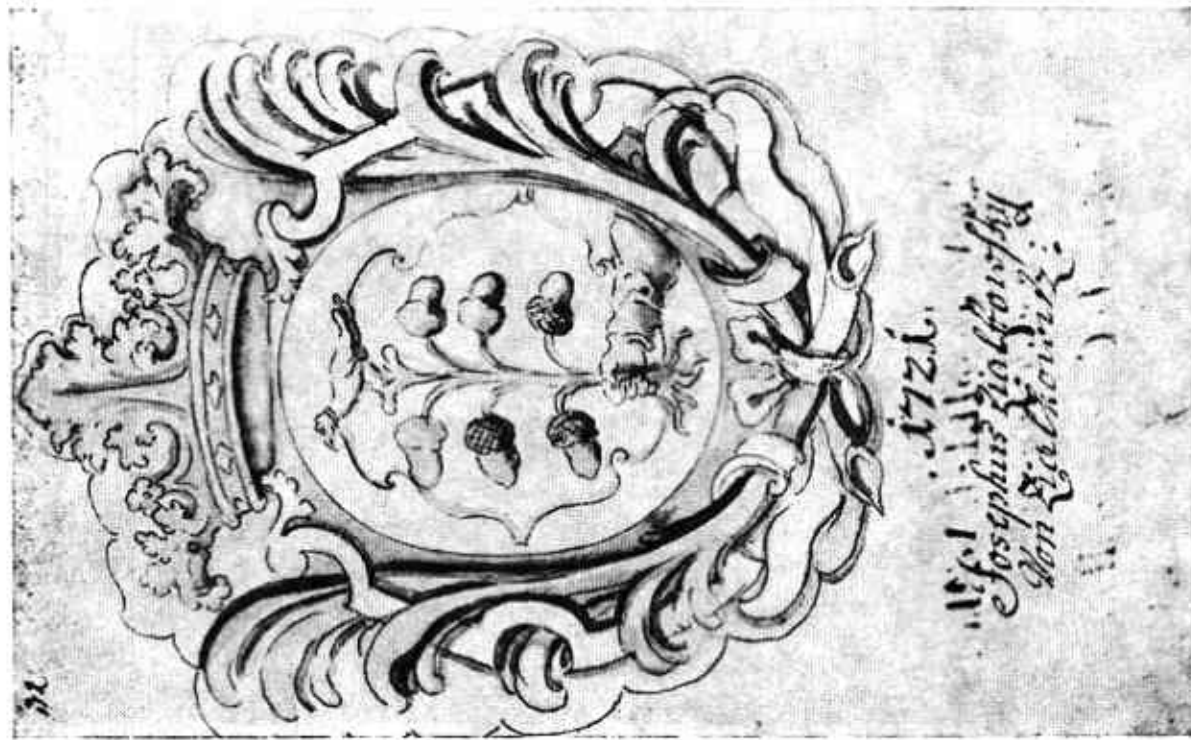
Střelecký štítek Jana Trinslera z r. 1692 (11). Kresba Filipa Sattlera.



Střelecký štítek Františka Sommera z r. 1697 (14).
Kresba Filipa Sattlera.



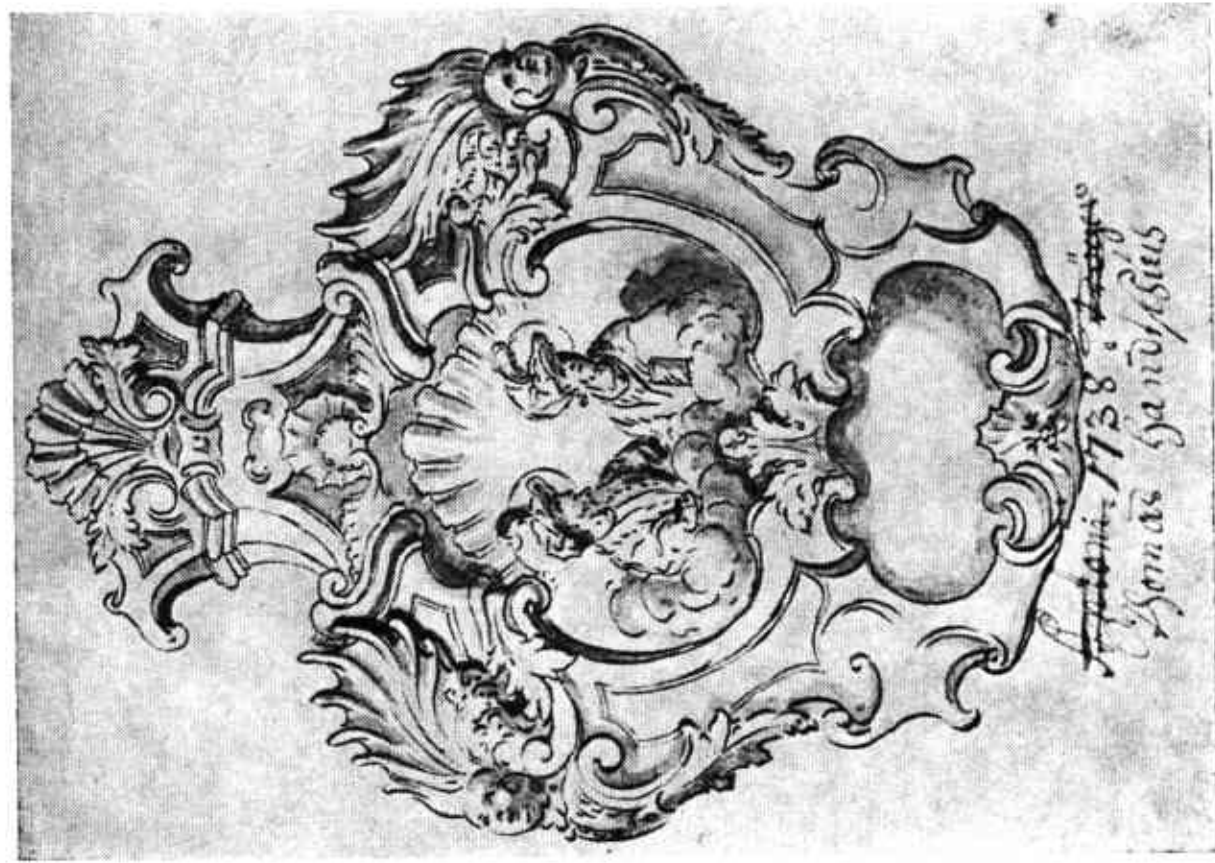
Střelecký štítek Matěje Františka Deurera z r.
1704 (20). Kresba Filipa Sattlera.



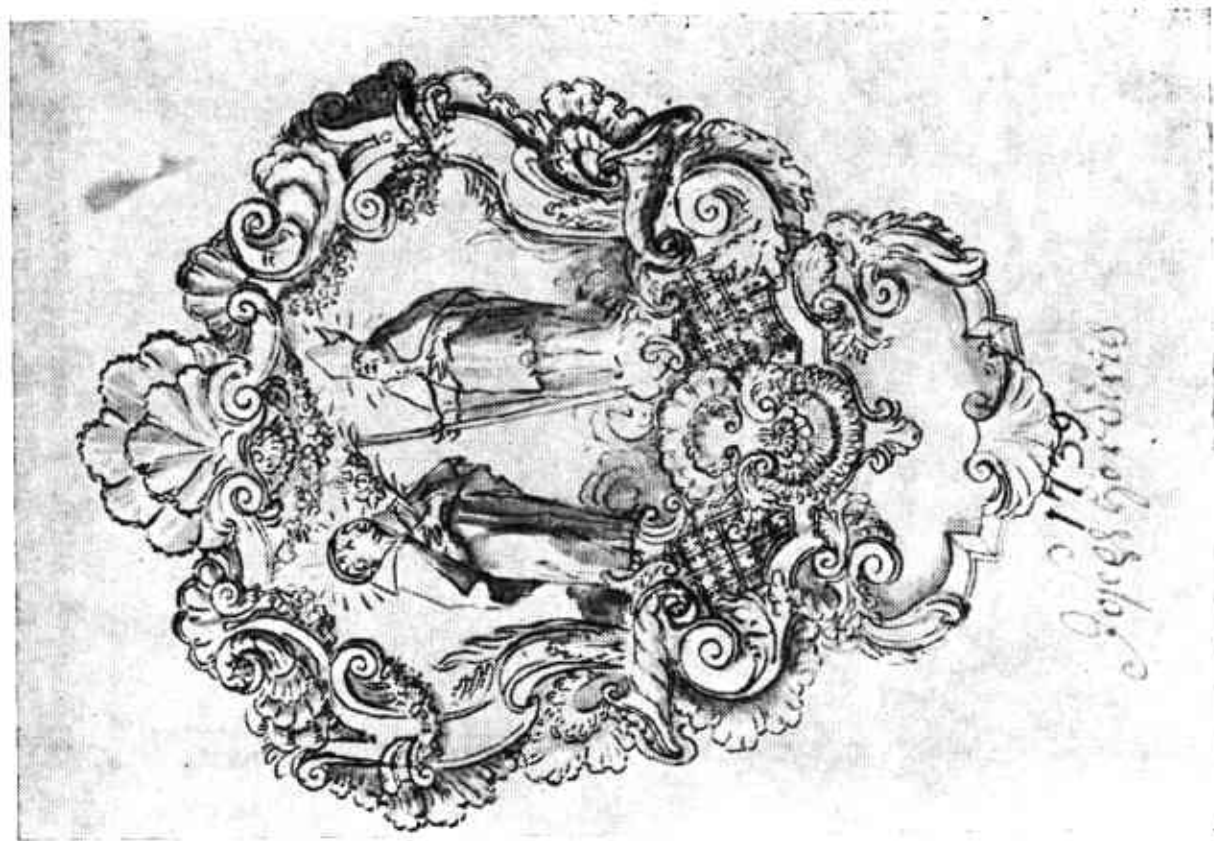
Střelecký štít Josef ryt. Žalkovského z Žalkovic z r. 1721 (32). Kresba Filipa Sattlera.



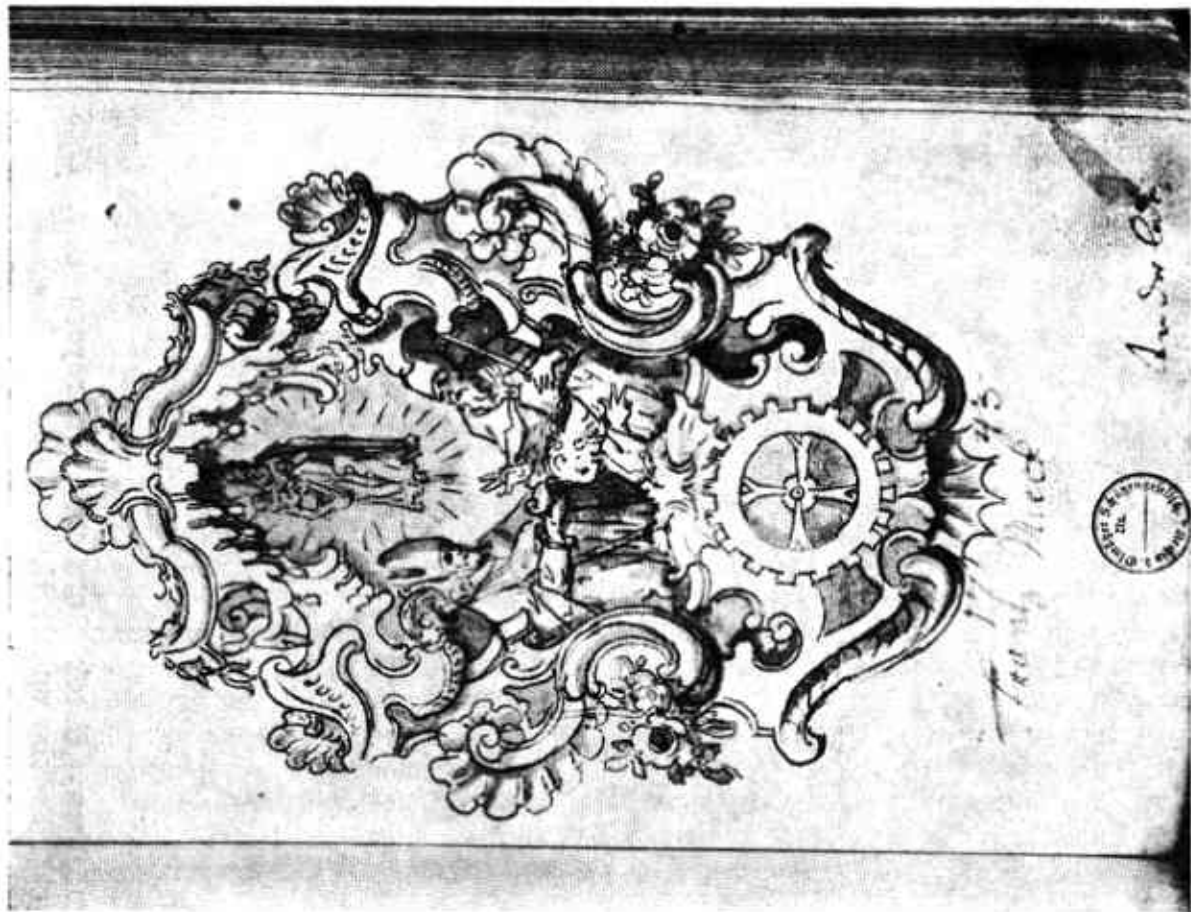
Střelecký štít Augustina Weinreicha z r. 1727 (38). Kresba Filipa Sattlera.



Střelecký štít Tomáše Handschuha z r. 1738 (50).
Kresba malíře II.



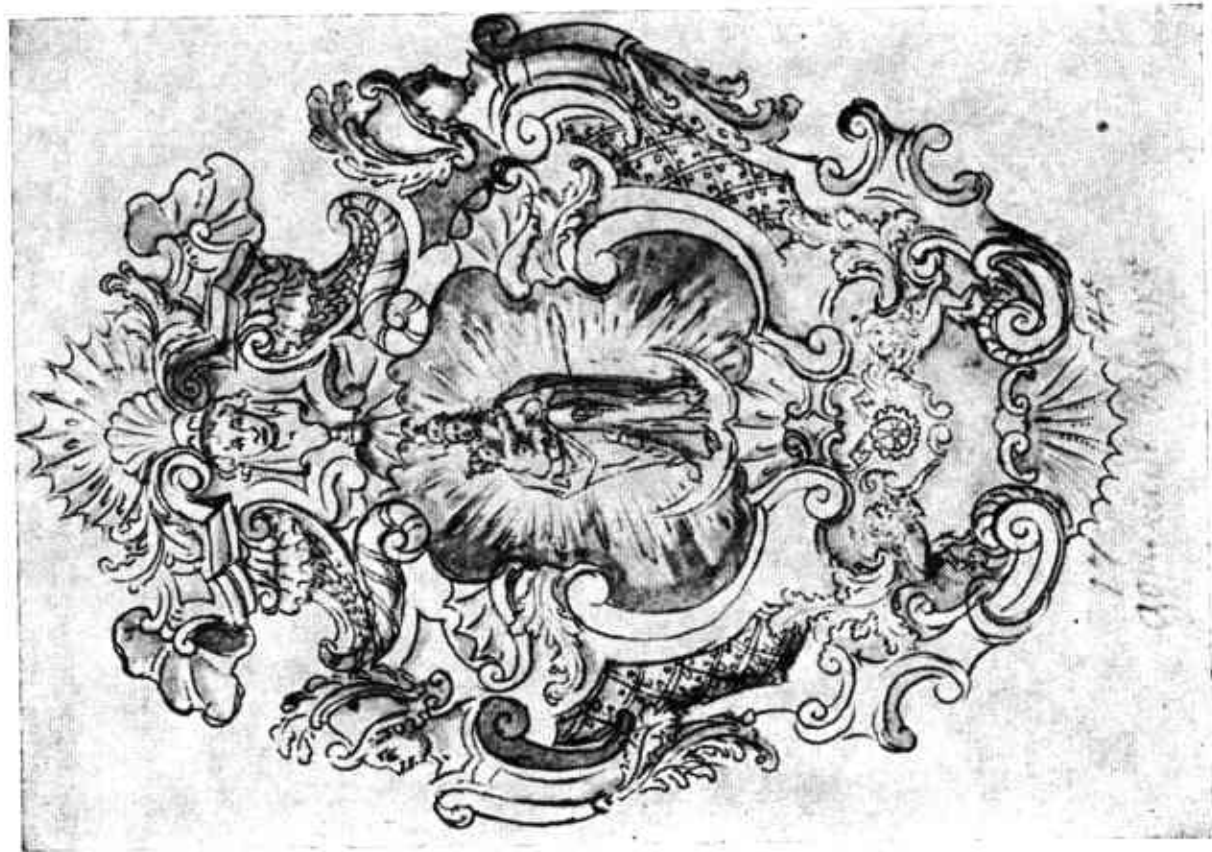
Střelecký štít Josefa Hördtricha z r. 1739 (51).
Kresba malíře II.



Střelecký štítek Františka Míčka z r. 1743 [55]. Kresba malíře II.



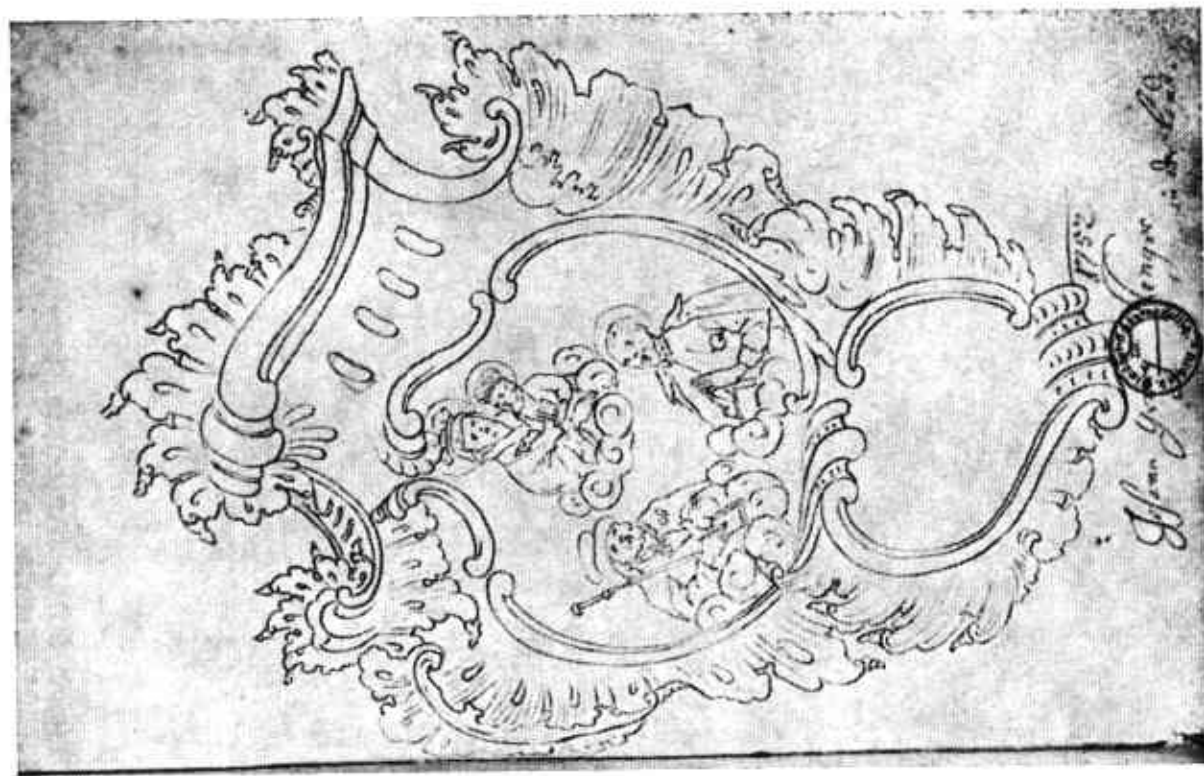
Střelecký štítek Antonína Josefa Günstlera z r. 1744 [56]. Kresba malíře II.



Střelecký štítek Gottfrieda Schreyera z r. 1745
(57). Kresba malíře II.

[V. Burian,

Štítky olomouckých střelců. Snímky J. Schubert.]



Střelecký štítek Jana Jiřího Wengera z r.
1752 (63). Kresba malíře III.

[J. Schubert.]

Poznámky:

- 1 Viz Šmahelová, H.: Vzpomínky na Jaromíra Johna. Praha 1979, s. 135 n.
- 2 Šmahelová, H.: c. d., s. 142 n.
- 3 Polívkova ul. č. 29.
- 4 Viz Seznam přednášek Palackého univerzity z let 1947—1952. Archív UP, sb. dokumentace.
- 5 Opelík, J.: O Jaromírovi Johnovi. In Jaromír John: Eskamotér Josef a jiné prózy. Praha 1958, s. 7—37.
- 6 Písemná pozůstalost B. Markalouse — Johna (fragment). Archív UP v Olomouci, kart. 3—4.
- 7 Viz Václavkova Olomouc 1962, Ostrava 1964, s. 521.
- 8 Šmahelová, H.: Předmluva ke knize J. Johna Honda Cibulků. Hradec Králové 1976.
- 9 Šmahelová, H.: Vzpomínky na Jaromíra Johna. Praha 1979, s. 156.
- 10 Šmahelová, H.: c. d., s. 156.
- 11 Gaja, V.: O Markalousevi (Johnovi) jinak. Host do domu IV, 1957, s. 185—186.
- 12 Šmahelová, H.: Vzpomínky na Jaromíra Johna. Praha 1979, s. 156.
- 13 Ustavující schůze KESPU se konala dne 24. října 1949 v semináři estetiky za přítomnosti B. Markalouse, který, byl zvolen jednatelem KESPU, Jaromíra Bulíčka, předsedy KESPU a dalších členů: Vladimíra Přikryla, Vojtěcha Gaji, Rudolfa Chadrabý, Jaromíra Stříže, J. Davida. Mezi nejaktivnější členy KESPU patřili v dalších letech: Zora Pořícká, Vladimír Nop, Josef Maliva, Jiří Sehnal, Jan Baleka, Vilém Jůza, Jiří Skalička, Miloš Krbec, Zdeněk Grasse, Jiří Látal a Stanislav Bína.
- 14 Vzpomínky Markalousevých olomouckých spolupracovníků a žáků jsou publikovány ve sborníku Václavkova Olomouc 1962, Ostrava 1964, s. 503 n.
- 15 Šmahelová, H.: c. d., s. 149.
- 16 Tamtéž, s. 153.
- 17 Podle svědectví H. Šmahelové ve Vzpomínkách byl román Honda Cibulků v podstatě dokončen.

Prameny a literatura:

- Písemná pozůstalost B. Markalouse — Johna (fragment). Archív UP, sbírka dokumentace, kart. 1—8.
- Seznamy přednášek Palackého univerzity z let 1947—1952. Archív UP, sb. dokumentace, D XIII.
- Blahynka, M.: Doslov ke knize J. Johna Estét. Hradec Králové 1970, s. 389—404.
- Gaja, V.: O Markalousevi (Johnovi) jinak. Host do domu IV, 1957, s. 185—186.
- Opelík, J.: O Jaromíru Johnovi. In J. John: Eskamotér Josef aj. prózy. Praha 1958, s. 7—37.
- Palackého universita lidu. Stud. rok 1950/51. Olomouc 1951, 30 s.
- Slovník českých spisovatelů. Praha 1964, s. 206—208.
- Šmahelová, H.: Předmluva ke knize J. Johna Honda Cibulků. Hradec Králové 1976.
- Šmahelová, H.: Vzpomínky na Jaromíra Johna. Praha 1979, 174 s.
- Václavkova Olomouc 1962. Ostrava 1964, s. 496—523.

Резюме

К оломоуцкой деятельности профессора Богумила Маркалоуса-Иона

Одной из личностей принимавших значительное участие в строительстве Университета им. Палацкого, был выдающийся чехословацкий эстетик, организатор общественной жизни, писатель, доктор Богумил Маркалоус-Ион. Он работал в Оломоуце в 1946—1952 гг., был одним из первых профессоров восстановленного университета, основоположником работающего на философском факультете УП эстетического института. Ион воспитал целый ряд специалистов из области эстетики и теории искусства, и всегда принимал живое участие в общественной жизни области. Он принадлежал к тем специалистам и опытным педагогам, которые поняли потребности новой республики и оказали помощь не только в качественном воспитании молодого поколения, но и в деле формирования основных изменений в мышлении людей, живущих в обществе, которое стало на путь строительства социализма.

MAGISTER SIGISMUND ALBICUS Z UNIČOVA

Dne 23. července roku 1427 zemřel Zikmund Albík, jedna z nejvýznačnějších vědeckých a politických osobností českého státu na počátku husitského revolučního hnutí. Byl vzdělaným humanistou, trojnásobným mistrem Univerzity Karlovy, životním lékařem krále Václava IV. a posléze arcibiskupem pražským a proboštem vyšehradským.

Jeho rodným městem byl Uničov, který náležel králi. Rok jeho narození není znám. Uvádějí se léta 1347—1358.¹ Pocházel z rodu Weissů, který se přistěhoval na Moravu pravděpodobně už za první kolonizace obchodníků a řemeslníků, které pozval na radu olomouckého biskupa Brunona Přemysl Otakar II. Zikmund Weiss upustil později podle vzoru latinujících humanistů od jména svého rodu a přisvojil si zvučnější jméno Albicus.

Weissově povýšili záhy mezi patricijské rody v Uničově. Je možno se domnívat, že Zikmundova matka Kateřina byla Čaška a že si Zikmund už v dětském věku osvojil stejně dobře češtinu jako němčinu.² Když sledujeme jeho životní dráhu, neubráníme se pocitu, že perfektní znalost obou jazyků mu byla nejen prospěšná, ale že mu byla dokonce příjemná. R. 1382 se stal bakalářem a brzy nato mistrem svobodných umění a examinátorem pro českou národnost³ na artistické fakultě Univerzity Karlovy, na níž bylo v té době víc cizinců, než Čechů. Konečně bylo příznačné pro celý jeho život, že nasál mizu svého rodu víc po otci, než po matce a že tíhl k vysokým důstojenstvím. R. 1387 se dal zapsat na právnické fakultě Univerzity Karlovy a za dvě léta nato odcestoval do Itálie, aby v Padově pokračoval ve studiích.⁴

O Albíkově pobytu v Itálii není zpráv. Je však jisté, že přišel do země, která byla jako vroucí kotol. V italských státech, městských republikách, tyraních a svazech sice vzkvétala kultura, avšak naproti tomu se tam jítřila vážná situace sociální a politická. Zikmund Albík nemohl před ní zavřít oči a ucpat si uši, aby neviděl a neslyšel. Určitě se musel doslechnout o povstání Římanů, o pokusu Coly di Rienzo sjednotit Itálii, o četných povstáních rolníků, česáčů vlny, námezdních dělníků, ciompiů. Nemohl se nesetkat se jmény revolucionářů, kazatele Segarelliho, Dolcina, Cinto Brandini, Francesca d'Agnolo, Domenica Tuccia a Marca Gabia, kteří byli poraženi, a vzpoury, které podnítily proti utiskovatelům lidu, zaplatili životy, neboť k jejich porážkám přispěli i zrádci, jako byli Michele di Lando a Francino Naddo.⁵

Zikmund Albík musel o tom všem přemýšlet, zvláště když uvážíme, že v Padově studoval práva. Při své živé letoře musel být zneklidněn, když viděl, jak v této zemi, přervané papežským státem, nejen věda a umění klestily cestu nové ideologii, ale i lid se vítězně střetával se starým světem. Jistě nenavštěvoval pilně jenom přednášky slavných univerzitních mistrů, ale snažil se poznat díla italských umělců slova, štětce a dláta. Postával s obdivem u paláců a honosných měšťanských domů se široce rozpjatými oblouky nad ozdobnými pilíři, u proslulých Giottových fresek, u Giovanniho soch a u gotické padovské baziliky s pěti kopulemi a širokým průčelím. Stejně tak ho lákala botanická zahrada s akvárii, nejstarší v Evropě. Seznamoval se s ušlechtilými myšlenkami Danteho, tvůrce italského spisovného jazyka, s dílem Petrarky, zakladatele humanismu. Nebyly mu neznámé ani prozaické obrazy světa, v nichž byly zajímavé záznamy o botanice, medicíně, o léčivých rostlinách, ale i soudních zvyklostech a dalších vědeckých disciplínách.⁶

Po pěti letech pobytu v Itálii se Zikmund Albík vrátil do Prahy s doktorátem práv a s autoritou všestranně vzdělané osobnosti. V Padově studoval také medi-

cínu, která se nakonec stala jeho životním povoláním. Brzy po jeho návratu se o něm rozšířila pověst jako o vynikajícím odborníku vnitřního lékařství. Kde však nabyl doktorátu medicíny, zda v Itálii nebo v Praze, není známo. Od té doby však byl veden v seznamu mistrů Karlovy Univerzity na lékařské fakultě.

Jeho věhlas stoupl záhy tak, že měl velikou klientelu, bohatl a dokonce král Václav IV. ho roku 1396 jmenoval svým osobním lékařem — *physicus domini regis*. Král měl několik lékařů, jakéhosi Hanuše, mistra Konrada, vyšehradského kanovníka, ranhojiče mistra Jana, avšak jenom slavný mistr Albík byl vyznamenán názvem nejvyššího lékaře dvoru královského — *regalis aulae nostrae physicus supremus*.⁷ Když král Václav IV. roku 1398 těžce onemocněl a Albicus ho vyléčil z těžké nemoci,⁸ získal u něho velikou milost a byl jím bohatě obdarován. Jeho věhlas se zvýšil. Také jeho autorita jako *lectora ordinaria facultatis medicinae* na univerzitě vzrostla, i když se nikdy nestal rektorem ani děkanem, neboť byl ženat a tato důstojenství mohli získat jen mistři, kteří žili v celibátě.

Král Václav IV. si s Albíkem dobře rozuměl. Albík se stal účastníkem stolu královského — *commensales domini regis*. Byl bodrý, veselý, a proto se dobře shodl se svým panovníkem. Nešetřil ani kořeněnými žerty. Byl povolný ke svému královskému dobrodinci, obyčejně mu podlehl, neboť Václav nesnášel, když mu bylo odporováno. Měl rád⁹ *bonus anibus, solatium, gaudium, bonae novitates, fortunae, eventus bonus, item bonum vinum, multa pecunia, honorum temporalium lucra, aurum et argentum*. Král Václav byl stejné letory jako jeho osobní lékař. Autor Historie vyšehradské o něm uvádí:¹⁰ „*Nevím, kdo byl první tak nesmyslný, že Václava, syna Karlova, lenivým nazval. Že písničkáři jej tak jmenují, tomu se nedivím, ti lidé nevědí nikdy, co mluví. Muž prchlivý ani dle přirozenosti nebývá k lenosti nakloněn. Václav byl velmi bystrý, velmi hybný, a měl muže okolo sebe, jenž práce ku podivu podnikli, jen osobní síla jeho a mužů, jež okolo sebe měl, byli s to, aby Německou říši i království České tak udrželi, jak tomu za jeho času bylo.*“ Mistr Albík napsal pro svého krále knihu „*Vetularius seu regimen sanitatis*“, za níž ho jezuité Jan Dubravius a Pešina z Čechorodu jako povýšení soudci později nešetřně odsoudili.¹¹

Posuzujeme-li lékařskou činnost mistra Albíka z dnešního hlediska, musíme uvážit, že žil v době, kdy lékařství spočívalo na tradicích scholastiky, která se řídila křesťanskými dogmaty a naukou starověkého lékaře Galena. Na studenty měl veliký vliv jednak svými povahovými rysy, jednak šíří svých vědomostí a zkušeností, ač při přednáškách, vysoce fundovaných, avšak málo systematických, ztrácel kontinuitu, odbočoval, přeskakoval z předmětu na předmět, což je znakem lidí, kteří mnoho vědí a jsou živé letory. Studentům však při tom zobrazoval svět skutečný a hmotný, vědu a život jím vysvětloval přirozeně, srozumitelně, bez příkras, střídavě. Byl realistický, nepřítel filozofických spekulací, bojoval proti alchymii, neboť alchymistické sublimace ruší účinek léčiv. Ani o chemii v medicíně neměl valné mínění. Naproti tomu neodmítal astrologii, nýbrž doporučoval pozorovat, ve které čtvrti se nachází měsíc, zvláště při pouštění žilou.

Studenti si zaznamenávali jeho vynikající přednášky, o čemž svědčí poznámky jednoho jeho neznámého studenta „*Reportata ex lectionibus magistri Albici*“. Historikové lékařství uvádějí řadu knih, které obsahují myšlenky, léčebné rady a metody Albíkovy. Nejdůležitější z nich „*Tractatulus de regimine hominis*“ je zdravotní, návod ke správnému způsobu života. Jak mluvil, tak psal: prostě a srozumitelně, používal i výrazů veselých a jadrných, jak to odpovídalo jeho boдрé povaze. Léky nerad předpisoval. Doporučoval pohyb a práci, které považoval za nejlepší ochranné prostředky zdraví. Ať dosáhl úspěchů sebeskvělejších, u královského dvora, na univerzitě a konečně i v církvi, přece jen to byla medicína, která sama o sobě mu mohla zaručit, aby se jeho jméno neztratilo v kulturních dějinách našich zemí. Psal pro studenty; jeho spisy obsahují pokyny proti moru, který staletí napadal lidstvo, psal o horečce, ale i o paralýze, zdůrazňoval význam čerstvého vzduchu, klidného spánku, poučoval o bolestech hla-

vy. Doporučoval letní slunce, v zimě zas kamna, rozptýlení a třeba i dobré zprávy. Závist, strach, bolesti, starosti vzrušují srdce. Dítětem své doby byl tím, že zamítal koupání, neboť zkracuje život. Koupání je podle něho dobré jenom pro ševce, řemenáře a řemeslníky, kteří se při práci ušpiní. Ve svých názorech došel k závěru: moveri, laborare, iocundari, abstinencia summa medicina — pohyb, práce, veselá mysl a zdrženlivost léčbou.

Albík byl sice rozporná osobnost, což se zvláště projevilo v posledních letech jeho života, byl však bystrého ducha, dobrý humor byl jeho průvodcem ve společenském styku, a měl bohaté zkušenosti. Při přednáškách ani ve svých knihách nebyl pouhým vykladačem starých spisů. Nemoci pozoroval a posuzoval tak, jak se vyskytovaly. Jako dobrý praktik je popisoval do detailů. Věděl, jakého použít léku pro každou nemoc. Největší důraz však kladl na řádnou životosprávu, nehromadil léky, dbal na skutečnost a objektivní reality, snažil se dopátrat zákonů přírody a chtěl, aby mu byly užitečné.

Jakkoli byl život Zikmunda Albíka pestrý až záviděníhodný, posledních patnáct let jeho žití bylo dramatických. Byl bohat, měl vše, čeho si mohl přát, i slávu, po níž prahl. Byl ženat a když ovdověl, žil ve vlastním domě se svými dvěma dcerami, Kateřinou a Martou. Král si ho vážil za jeho služby a snad byl Albík časem i jediný, s nímž si mohl družně porozprávět o svých vladařských starostech. Dokud byl vlivem královny a svých milců nakloněn Husovi a jeho přívržencům, jak jenom mohl jako nejvyšší feudál v říši, také mistr Albík jím byl nakloněn. Když se však král od nich odklonil, také Albík zahrál na jinou strunu. Oba žili na počátku revolučního kvasu lidu, a to právě dělalo králi starosti, kterých s revolučními bouřemi ještě přibývalo, až je nakonec oba zlomily. Ať chtěl Albík nebo ne, ocitl se v centru politického dění a událostí, ve víru a proudech, v nichž nemohl ani nejsilnější jednotlivec obstát.

Na konci měsíce září r. 1411 zemřel v Prešpurku na cestě do Uher k Václavovu císařskému bratru Zikmundovi pražský arcibiskup Zbyněk z Hasenburka. O nástupnictví po něm stálo 24 uchazečů a všichni se snažili seč mohli získat arcibiskupský stolec. Avšak „*Zbyňkovým nástupcem na stoliči arcibiskupské,*“ napsal Fr. Palacký v Dějinách národa českého v Čechách a v Moravě, „*stal se Albík z Uničova, doktor práv i lékařství a mistr svobodných umění, krále Václavův osobní lékař a spisovatel lékařský, muž již tehdy letitý.*“¹² Pražská kapitula ho zvolila na přání královo jednomyslně i přesto, že byl občanského původu a že nebyl duchovním. Někteří říkají, že se do tohoto vysokého důstojenství vkoupil, že si opatřil arcibiskupskou hodnost za peníze, velkými úplatky. Je však také uváděno, že se mu král odměnil za to, že ho vyléčil z těžké choroby. Milost, kterou získal u krále, nikdy nepozbyl. Pravda je asi v tom, že král od vysocě vzdělaného a ve věcech církevních neutrálního lékaře očekával smířčího činitele ve sporu ve věcech víry a církve. Kvůli úplnosti buď poznamenáno, že Albík jako arcibiskup absolvoval aspoň nejnižší stupeň teologie a že teprve v červnu 1412 byl vysvěcen na kněze.

Jak byl výborným filozofem, právníkem a lékařem, v politickém běhu událostí jako nejvyšší církevní činitel v zemi zklamal naprosto. Husova strana ho měla za nestranného Němce a záhy poznala, že nezasáhne ve sporu v její prospěch. Albík se mýlil, jestliže se domníval, že může být nestranný ve sporu mezi stranami v době tak rozvášněné. Ani papežské straně nevyhověl. Měla ho za novotáře, dokonce za odpadlíka. Posuzovala ho jako skrblika,¹³ neboť si zvykla za jeho tří předchůdců, že vystupovali s honosnou reprezentací, zatímco prakticky smýšlející Albík rozpustil nákladný dvůr a zbavil se zbytečných příživníků. Za to neušel jejich pomluvám a mstám. Byl pomlouván jako lakomec a šířily se o něm nepříjemné, až ponižující zvěsti.

Arcibiskupský úřad se za této situace Albíkovi velice brzy znechutil a vyměnil ho za vyšehradské proboštství. Jeho odpůrci tvrdili, že tak učinil opět z důvodů zistných. Při této změně mu byla udělena hodnost nejvyššího kancléře králov-

ství a titul caesarienského arcibiskupa. V roce 1413 ho jmenoval král členem komise, která měla urovnat církevní spory. Komise však neměla a ani nemohla mít tolik sil, aby zvládla těžký úkol za složité situace a za mohutnějšího husitského lidového hnutí.

Běh událostí se nedal zastavit. Když byl M. J. Hus upálen v Kostnici, poměry v českých zemích se přiostrhovaly. Královna Žofie se sice rmoutila nad osudem svého zpovědníka, avšak počáteční vlažnost a obojetnost králova s přibýváním politické aktivity lidových mas, hrozbami císařského bratra Zikmunda a působením katolické strany se změnila v neprospěch strany podobojí. Když pak v neděli 30. července 1419 propuklo v Praze při procesí vedeném Janem Želivským povstání v čele s Janem Žižkou, král Václav byl raněn na kunratickém hradě lehčí mrtvicí, nemohl se vztekem vzpamatovat a přísahal pomstu husitským kněžím, že celou tu sektu vyhladí až do kořene. 16. srpna téhož roku se mrtvica opakovala s takovou prudkostí, že ji nepřežil.

Zikmund Albík při smrti svého krále opustil a rychle odjel z Prahy. Tušil dobře, že ho postihne zášť a něvole lidu. Těm sice ušel, zato však aspoň jeho skvostný náhrobek, který si vybudoval v kostele Panny Marie Na louži na Starém Městě, zničily rozvášněné davy lidu, když jím nenáviděný odpůrce unikl. Albík se uchýlil do blízkosti svého rodiště do Olomouce, odtud do Brna a pak do Vratislavi, kde žil delší dobu a kde se zabýval psaním lékařských knih. V roce 1425 ho pozval císař Zikmund na svůj dvůr do Budína a existuje domněnka, že též on ho učinil svým osobním lékařem. Zemřel 23. července 1427. Kde byl pohřben, není známo. Snad ve svém rodném Uničově, který byl katolický, avšak doloženo to není. Na sklonku života sotva by se byl stařec Albík odvážil podstoupit dlouhou cestu do Uničova, aby po smrti spočinul ve své rodné zemi. Obtíže spojené s převozem jeho tělesných pozůstatků v tehdejší bouřlivé době tomu rovněž nenavědčují. Sunt quibus cum beneficiis peiores firent. Takový byl tento věk.

Poznámky:

1 Jos. Vlnař uvádí v *Obrazech z minulosti českého lékařství* na straně 46 shodně jako Häser v *Učebnici dějin lékařství* rok 1347, Ottův slovník naučný, díl I., str. 728 rok 1358.

2 Jestli se Sigmund Weiss nenarodil ve smíšeném manželství, tedy určitě byly u Weissů domovem oba jazyky, čeština i němčina. V Uničově žilo v té době občanů německého jazyka jen pořídku. Viktor Finkava, *Vlastivěda moravská, Uničovský a rýmařovský okres*, str. 20: „Uničov v XV. století byl ryze český.“ O německé kolonizaci a národnostních poměrech Uničovska viz Frant. Hrubý, *Severní Morava v dějinách*, str. 159 až 179.

3 Sporné je Kühnertovo tvrzení v časopise *Das Neustädter Ländchen*, příloha *Nordm. Rundschau*, 56 Folge z 3. května 1925, str. 2: „... er ein bewusster Deutscher gewesen, der des Tschechischen gar nicht mächtig war.“ A „1386 wirkte er schon als Examinator an der Artistenfakultät.“ Zámělně, že byl „examinátorem pro českou národnost“. Jos. Vlnař, *Obrazy*, str. 46. Také Kux v *Geschichte Mähr. Neustadt*, str. 49 uvádí: „... dass er nicht einmal die tschechische Sprache beherrschten.“ V Praze se musel Albík stýkat s českou inteligencí a když král Václav ustavil čtyřčlennou komisi, která měla strany přivést ke svornosti a k pokoji (Palacký, *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě*, vydání Kočího z roku 1921, str. 498), byl vedle Čechů, M. Zdeňka Labouně, jakuba, děkana Vyšehradského a M. Křišťana z Prachatic, rektora univerzity, také Albík. I to, kromě jiných skutečností, napovídá, že Albík ovládal český jazyk dobře.

4 Václav Wladivoj Tomek, *Dějepis města Prahy*, díl III., str. 505: „... zapsán do matriky juristů v Praze r. 1387, a dosáhl bakalářství v této fakultě. roku 1389. Brzy potom odebral se nejspíš na několik let na studia do cizích zemí, a zejména do Vlach, kdež se neznámého roku stal doktorem práv v Padui. Hlavním však předmětem studií jeho bylo lékařství, které se stalo konečně jeho životním povoláním.“

5 *Dějiny světa*, svazek III., str. 611–662. Připravila Akademie věd SSSR se sov. histor. ústavy. Vydalo St. nakladatelství polit. literatury.

6 Tamtéž o kultur. dějinách Itálie XIV. a XV. století, str. 394, 622–634.

7 Tomek, *Dějepis města Prahy*, díl III., str. 22.

8 Fr. Palacký, *Dějiny*, str. 446: „ale když se blížil ten den [sjezd s polským králem Vladislavem, uherským králem a bratrem Václavovým Sigmundem a některými knížaty, aby je naklonil k záměru smluvenému s králem francouzským o způsobu obnovení jednoty církve, na prosinec 1398 do Vratislavi – poznámka autora], upadl Václav v tak těžkou a dlouhodobou nemoc, že musel dáti sjezd odvolati... Když pak tělu jeho, přirozeně silnému, pomoci slavného lékaře M. Albíka z Uničova, profesora lékařství na univerzitě Pražské, vrátilo se předešlé zdraví...“

- 9 Jos. V i n a ř, Obrazy, str. 49.
 10. Vojtěch R u f f e r, Historie Vyšehradská, str. 199.
 11 Johann Nepomuk E u g l, Geschichte der königlichen Stadt M. Neustadt, str. 234—236, vydání u A. Skarnitzela v Olomouci z roku 1832.
 12 P a l a c k ý, str. 494.
 13 Nepříznivou zprávu o skrblictví Albíka převzal od Pešiny a Dubravie i soukmenovec Albíkův E u g l v Dějinách Uničova, str. 234—236, neboť, cituji Eugla, „ein Geschichtsschreiber unparteilich sein soll.“

František F r ō m l

Z NEJSTARŠÍ HISTORIE PROSTĚJOVSKÝCH LÉKÁREN

Začátek 16. stol. možno nazvat pro Prostějov zlatou dobou, neboť město za panování nového rodu pánů z Pernštejna se neobyčejně povzneslo jak hospodářsky, tak i kulturně. Jan z Pernštejna povolal do Prostějova vlašské zedníky, sochaře a kameníky, kteří k nám přinesli z Itálie tehdy nový renesanční sloh, a dal si ve městě postavit zámek. Na náměstí vyrostly krásné měšťanské domy a nová velká radnice v tomto stylu.¹

Také zdravotnictví bylo na tehdejší dobu na poměrně vysoké úrovni, neboť město mělo již svého apatykáře, dvoje lázně a dokonce i dva špitály. První zprávy o lékárníkovi ve městě nacházíme již v r. 1493. Místo, kde měl lékárnu, není nám však známo. Středověká města byla sevřená hradbami, prostorové možnosti byly v nich omezené a lékárny tehdejší doby neoplývaly velkými místnostmi, i když kromě léků prodávaly z počátku i vzácné zboží, jako jižní ovoce, hedvábí, papír, koření a vyráběly i cukroví. První prostějovský apatykář se jmenoval Václav, byl bohatým a váženým měšťanem, neboť všude při kupních smlouvách, kterých uzavřel v Prostějově celou řadu, je jmenován jako „pan Václav apatěčník“. Sám pan Vratislav z Pernštejna měl u apatykáře Václava složený dva fodry (vozy) vína.² Je docela možné, že tento apatykář byl z nižšího šlechtického rodu, neboť Jan z Kunovic ho nazývá „svým přirozeným přítelem“, tedy příbuzným, a učinil ho správcem svého majetku.³

V r. 1500 přišel do Prostějova proslulý bratrský lékař Jan Černý-Niger, aby zde vedl sborový špitál. Tento bratrský špitál, nazývaný líkařovský dům, vysoko vynikal nad tehdejší špitály, neboť již tehdy byl veden v duchu lékařských zásad a získal si pověst po celých českých zemích. Jan Černý kromě léčebné péče se věnoval i vědecké práci a napsal několik spisů v českém jazyce. V díle „O nemocech morních“ populárně pojednává o rozpoznání, zábraně a léčení moru. V r. 1517 vydal nám známý „Herbář aneb zelinář“ (obr. 1), který je prvním herbářem psaným v našem rodném jazyce, ještě s tou předností, že jsou tu podány nejen farmakologické, ale i botanické popisy léčivých bylin. Jan Černý zemřel v r. 1530 a byl pochován v Prostějově na hřbitově kostela sv. Petra.⁴

Olomouc, která byla kulturním centrem tehdejší Moravy, zasahovala svým vlivem do Prostějova i ve stavu lékárnickém, kde se jako červená nit táhnou styky a vliv olomouckých apatykářů na prostějovské lékárníky.

V r. 1575 koupil apatykář Maxmilián Vodňanský dům na Pernštýnském náměstí č. 3. Otevřel si tehdy lékárnu na příhodném místě, nedaleko bratrského líkařovského domu, v samé blízkosti městské brány, zvané Plumlovská. Tento lékárník již bohatstvím nijak neoplýval, v r. 1581 byl žalován Janem Daubravou u rychtářského práva, že je mu dlužen 24 zlatých za bečku vína. Dluhy ho doprovázely

po celý život, i po smrti. Když zemřel v r. 1597, zůstal dlužen mimo jiné i olomouckému lékárníkovi Justiniánu Glocarovi, se kterým byl v obchodním spojení, 6 hřiven a 18 grošů. Jeho dva zeťové prodali pak apatyku „se všemi potřebami k ní náležejícími“ barvíři Zigmundu Scholzovi za 80 hřiven.⁵

Na tom nebylo tehdy nic divného, že apatyku koupil barvíř, neboť podobně jako bradýři a lazebníci se zabývali ve středověku léčením i přípravou léků také barvíři. Se synem tohoto barvíře Zigmunda Scholze se pak setkáváme v Olomouci, kde je označován jako „Jakub lékárník z Prostějova“ a vedl tam Krajinskou lékárnou.⁶

Po Scholzovi nastoupil na lékárně v r. 1607 apatykář Jiřík Kochenbrecher. Získal si ve městě oblibu a byl zvolen za člena městské rady. Zemřel však brzy po svém příchodu do města, již v r. 1615. Lékárnu zdědila jeho nedospělá dcera Kateřina, která společně se svou matkou Voršilou, označenou jako „Oršulou apatykářkou“, prodala apatyku lékárníkovi Janu Bienerovi.⁷

Tento Biener je asi totožný s olomouckým lékárníkem Janem Bienerem, který v r. 1601 vyžehnil Krajinskou lékárnou v Olomouci. Bienerova stopa však za devět let záhadně mizí z Olomouce a náhle jej nacházíme v Prostějově, kde si koupil pro svojí lékárnou dům U měsíčka na hlavním náměstí. V Prostějově však dlouho nežil, neboť zemřel již za dva roky, to jest v r. 1618. Pozůstalí po něm se jistě z dědictví mnoho neradovali, protože zanechal po sobě moře dluhů. Nejvíce byl zadlužen ve městě u Židů a prodej domu stěží stačil na vyplacení všech pohledávek.⁸

Rod Pernštejnů vymřel a jejich zadlužené panství plumlovské koupil v r. 1599 Karel z Lichtenštejna. Prostějovští občané, kteří přispěli Lichtenštejnovi značnou částkou ke koupi tohoto panství, netušili, že přispívají na svou vlastní duševní i hmotnou porobu na několik století. Prostějov byl v té době převážně evangelický a Karel z Lichtenštejna byl zpočátku v náboženské otázce poměrně benevolentní. Po Bílé hoře začal však s důslednou a stále se stupňující protireformací.

Je zajímavé, že právě v této pohnuté době měl Prostějov dokonce již dvě lékárny. Jeden z těchto apatykářů, Martin Ráb, katolík, se těšil přízni a podpoře knížete Lichtenštejna, zatím co druhý, Jiřík Gena, řečený Lehn, kalíšník, byl knížetem pro svou víru pronásledován. Oběma však bylo souzeno, že třicetiletá válka vymazala jejich lékárny z města na celá staletí.

Apatykář Martin Ráb se objevil ve městě v r. 1620, kdy zde koupil dům, nelze však vyloučit, že byl v Prostějově již dříve. V r. 1628 koupil pak druhý dům na Pernštýnském náměstí, dařilo se mu tedy dobře.⁹ Od r. 1624 byl dokonce i městským konšelem. Druhý dům koupil v době nejsilnější protireformace, kdy mnoho bratří opustilo Prostějov a odstěhovalo se do ciziny, neboť nechtěli opustit rodnou víru. Ale ani katolické vyznání, ani konšelská hodnost neuchránila Rába před následky třicetileté války. V r. 1650 prodal pak Jiří Trávníček, věřitel po zemřelém apatykářovi Rábovi, „dům od soldátů spuštěný“ za 500 zlatých.¹⁰

V době, kdy Martin Ráb koupil ve městě svůj druhý dům, vyvíjeli Lichtenštejní nejvyšší tlak na druhého lékárníka. 12. 1. 1628 poslal správce plumlovského panství zprávu knížeti Maxmiliánovi o postupu protireformace v Prostějově. V seznamu uvedl 55 zatvrzelých kacířů, kteří nechtějí žádným způsobem přestoupit na katolickou víru. Mezi nimi bylo 11 výsadních měšťanů a jedním z nich byl Jiřík Gena (Lehn), apatykář z domu U zlaté bečičky. Kníže proto nařídil, aby jim bylo nejprve odebráno právovarečné právo, a když ani to nepomohlo, nechal je zavřít. Ani vězení však na ně neplatilo, a proto dal kníže další příkaz, aby byla kacířům odebrána všechna strava a aby byli tak hladem a žízní donuceni k povolnosti. Když pak již mnozí odpadli, Jiřík Gena setrval dále ve své víře. Kníže Maxmilián dal proto pokyn plumlovskému správci, jak má zatočit s tímto zatvrzelým apatykářem. Necht je mu dána ještě poslední lhůta, pouze však

do velikonoce. Během této doby ať užijí všech prostředků k jeho obrácení. Kdyby však nepovolil, má být jeho majetek zabaven a prodán, jeho dluhy zaplacený a on sám vykázán ze všech lichtenštejnských statků. Co nedokázal žalář, dokázala pak Genova žena Juliána. Paní Juliána přestoupila totiž již dříve na katolickou víru a vrchnost ji nyní přiměla, aby k témuž kroku přemluvila i svého muže. Jiříkův odpor byl zlomen, těžce však nesl ztrátu milované víry a do roka zemřel.¹¹

To jsme již uprostřed třicetileté války a na Prostějov dolehly zlé časy. Lichtenštejní nutili vzdorné občany často krutými prostředky k rekatolizaci. Trestali neposlušné město tím, že dávali do Prostějova silné císařské posádky, jež muselo město živit. V desátém roce hrozná válka byla již polovina domů ve městě pustých. Také zápisy v městských knihách jsou velice skrovné a neúplné. V letech 1636-42 nacházíme v matričních zápisech jméno apatykáře Jana Daniela, který tu vystupuje se svou manželkou Dorotou často jako kmotr. Sám pak zemřel 6. 12. 1642.¹²

Hlavní utrpení města nastalo v r. 1643, kdy je císařská posádka úplně ožebračila. Zhoubu císařských vojsk dovršily oddíly švédské Tornstensonovy armády, které 23. června přitáhly k poloprázdnému městu, vyloupily co se ještě dalo, pobořily městské hradby a vyhodily do povětří městské brány. Skoro 40 let nenacházíme v městských knihách ani zmínky o lékárně. Až v r. 1681 se dovídáme z městské matriky, že prostějovskému apatykáři Eliášovi Jáníšovi a jeho manželce Kateřině Terezi se narodil syn.¹³

Nové a plynulé již období prostějovských lékáren počíná rokem 1733, kdy zakládají ve městě Milosrdní bratři klášterní nemocnici s lékárnou.¹⁴ Souběžně s nimi otvírá pak v r. 1742 měšťanskou lékárnou na hlavním náměstí lékárník Jan Navrátil.¹⁵

Poznámky:

- 1 Kühn del J.: Prostějovská renesanční radnice — Ročenka muzea 1948.
 - 2 Okresní archiv Prostějov (OA PV) — PK C 442 fol. 163—64 b- 68 b.
 - 3 Archiv český 17 — str. 542.
 - 4 Gellner G.: Jan Černý a jiní lékaři do konce doby jagellonské. Věstník král. české společnosti nauk 1934.
 - 5 OA PV — Pozemková kniha PK C — 541.
 - 6 PK C — 436. — Kulpová A.: Nejstarší lékárny v Olomouci III. Farm. obzor 37—27/68.
 - 7 OA PV PK C — 563.
 - 8 OA PV PK D — 387.
 - 9 OA PV PK A — fol 7b.
 - 10 Koželuha F.: Paměti o věcech náboženských v Prostějově od roku 1620 až na naši dobu — 1901.
 - 11 Janoušek V.: Protireformace na plumlovském panství. Ročenka prostějovského muzea 1930. OA PV PK C — 580b.
 - 12 Církevní matrika podle Krumsínskému faráři Jaroslava Ambrose.
 - 13 Církevní matrika J. Ambrose.
 - 14 Státní archiv Brno E—47 inv. č. 1.
 - 15 OA PV — Městská registratura PK G fol 198b.
- Fröml F.: Prostějovské lékárny ve středověku — Farmac. obzor XLIV — 1975.

NOVÁ KNIHA Z MORAVSKÉ DIPLOMATIKY

Je to kniha „*Panovnické konfirmace pro moravské kláštery v 18. století*“ s podtitulem „*Novověké úřední revize středověkých a raně novověkých listin*“, kterou napsal přední moravský pracovník v oboru základních (pomocných) věd historických, především v diplomatice a v paleografii, PhDr. Vladimír Vašků, CSc. Kniha o 168 stranách textu, která vyšla v 500 výtiscích, vydala roku 1981 Univerzita Jana Ev. Purkyně v Brně v edici Spisy filozofické fakulty č. 230; cena vázaného výtisku je 24 Kčs.

Jde o zajímavou publikaci z vědy o listinách, jež je jedinečným pramenem ke sledovanému tématu (to je zde řešeno vůbec poprvé ve všech podrobnostech a souvislostech) a která poslouží k poznání kancelářské praxe vrcholných státních úřadů 18. století. Mohou z ní čerpat rovněž badatelé, zabývající se církevními dějinami, především monasteriologií, dále historickým místopisem, hospodářským, sociálním i kulturním vývojem, ovšem hlavně ti, kteří mají dobrou znalost středověké latiny a úřední němčiny 18. století. Dílo Vladimíra Vašků má úvod, devět kapitol hlavního textu, závěr, doslov, seznam literatury, edicí a archivních pomůcek, zkratky názvů časopisů, edicí i jiných publikací, zkratky a značky názvů archivů a archivních fondů i ruské a německé resumé (přel. L. Jazykova a J. Zeman). Svě výklady doplňuje autor 394 poznámkami se samostatným číslováním, pro větší přehlednost uvedenými za každou statí a kapitolou.

O průběhu konfirmačního řízení na Moravě v 18. století poučují podrobně především aktové písemnosti moravských vedoucích úřadů státní správy, jež byly v činnosti v době vlády Karla VI., Marie Terezie, Josefa II., Leopolda II. a Františka II., přičemž došlo ke zpřísnění příslušných předpisů za Josefa II. V konfirmacích byly obvykle vynechány všechny části listin, jejichž obsah se vývojem přežil a které neodpovídaly současnému právnímu stavu nebo skutečné situaci, aniž by bylo zkoumáno, je-li listina pravá, nebo jde-li o falzum. Šlo o přizpůsobování privilegií raného a vrcholného feudalismu potřebám habsburského absolutismu v době rozkládajícího se feudalismu. Fiskální adjunkt JUDr. Johann Joseph von Rosenzweig, vypracovávající předběžná vyjádření moravského fiskálního úřadu, se jako přesvědčený osvícenec zásadně stavěl při potvrzování proti těm částem listin, jež se staly ideologicky neúnosnými. Byly to v první řadě sankce, v nichž byly uváděny tresty pro rušitele ustanovení listiny: vyhrožování pekelnými tresty, posláním dlatrvalo do pekla, vyloučením z církve a podobně. Mnohem mírněji postupoval ve svých návrzích šéf fiskálního úřadu, komorní prokurátor Valentin Ignác Lobgesang von Lerchenheim. I když iniciativa ke konfirmacím vycházela formálně od držitelů listin, zájem o ně měl panovník, a za každého nového panovníka bylo nutno žádat o potvrzení znova. Za vyhotovení konfirmačních listin museli jejich příjemci platit vysoké taxy a různé kancelářské poplatky.

Zevrubné zkoumání konfirmačních listin provedl Vladimír Vašků u devíti předních moravských řeholních institucí: u mnišských řádů benediktinů (1 probostství) a cisterciáků (2 opatství), u řeholních kanovníků premonstrátského řádu (4 opatství) a u ženských řádů cisterciacek (2 řeholní domy) v tomto pořadí: benediktini v Rajhradě — I. kapitola, cisterciáci na Velehradě — II. kapitola, cisterciacky u Tišnova — III. kapitola, cisterciáci u Žďáru — IV. kapitola, cisterciacky na Starém Brně — V. kapitola, premonstráti v Klášterním Hradisku — VI. kapitola, premonstráti v Louce — VII. kapitola, premonstráti v Zábřovicích — VIII. kapitola a premonstráti v Nové Říši — IX. kapitola. Z nich

oba ženské konventy byly zrušeny roku 1782 (Tišnov osazen znovu 1901, trval do roku 1950), cisterciácké a premonstrátské konventy zanikly roku 1784 kromě benediktinského Rajhradu a premonstrátské Nové Říše, jež působily až do roku 1950.

Jednotlivé konventy si daly potvrdit svá privilegia takto: Rajhrad 10 listin z let 1084—1717, Velehrad 11 listin z let 1220—1513 a pak 34 listin z let 1202 až 1513 (se zmínkami o vsích Žalkovice u Hulína a Bochoř u Přerova), Tišnov 25 listin z let 1234—1554, Žďár 25 listin z let 1252—1502, Staré Brno 25 listin z let 1326—1690, Douka 10 listin z let 1190—1630, Zábřovice 27 listin z let 1234—1690 a Nová Říše 2 listiny z let 1558—1626. U všech potvrzovaných listin autor uvádí stručně jejich obsah a podrobně se rozepisuje o jejich konfirmování.

Pokud se týče premonstrátské kanonie Hradisko u Olomouce (do roku 1151 byla benediktinským opatstvím), je o ní pojednáno v VI. kapitole na stranách 91—102 a ve 43 poznámkách na stranách 103—107. O potvrzení svých starších privilegií požádala kanonie Karla VI. žádostí, prezentovanou v České dvorské kanceláři 15. února 1732 a opatřenou přílohami A a B s ověřenými opisy listin. Nešlo o všechny listiny konventního archivu, nýbrž jen o privilegia, jež byla v užívání nebo na jejichž užívání si kanonie dělala nárok a které se týkaly klášterních fundací. Přílohu A tvořil opis velice obšírné listiny, hromadné insertní konfirmace Ferdinanda III. z 18. prosince 1645 s 16 inserovanými listinami z let 1160—1623. Vynecháno bylo 11 listin z let 1078—1527, pojatých do originálu konfirmace. Příloha B obsahovala opisy dalších 7 listin z let 1200—1604. Moravský královský tribunál v Brně se vyjádřil ke konfirmaci kladně téměř až za dva a půl roku a doporučil k potvrzení dokonce i listinu Rudolfa II. z roku 1604 o sporu s poddanými v městečku Knínice, v níž je zmínka o přijímání podobojí způsobou, což svědčilo o povrchnosti jeho dobrozdání. Karel VI. vydal tak konfirmační listinu s datem 11. února 1735, aniž by věděl, že je v ní opsána i stížnost poddaných z počátku 17. století proti omezování náboženské svobody. Za konfirmační listinu byla předsána taxa 1320 zlatých a další poplatky ve výši 5 zl. 30 kr.

Konfirmační listinu Karla VI. pak insertně potvrdila Marie Terezie 20. února 1747 bez jakýchkoliv změn. Ovšem další konfirmace Josefa II. ze 4. června 1782, i když zmiňovala doslovné inserování tereziánské konfirmace a v ní obsažené karolínské konfirmace, přece vypustila privilegium moravského markraběte Přemysla z let 1234—1235 a jeho konfirmaci Přemyslem II. z roku 1270 pro různé přežitky, jejichž platnost zcela pominula. Srovnáním vyplývá, že částečnými vynechávkami bylo postiženo ještě dalších sedm listin. Ze skupiny A: listina krále Vladislava II. z roku 1160 (obsahovala klatbu pražského biskupa Daniela I. a olomouckého biskupa Jana IV. pro rušitele právního pořízení). Dále listiny, jejichž vydavateli byli Václav I. roku 1249 o vsi Hejčín (vypuštěn článek o právu azylu pro zločince včetně ustanovení o trestech pro rušitele tohoto práva), Přemysl II. z roku 1270 (totéž) a Vladislav Jagellonský roku 1510 s konfirmací listiny téhož panovníka z roku 1472 (odstraněn panovníkův závazek o nezcizování klášterních statků). Ze skupiny B: privilegia, která vydali markrabě Jindřich Vladislav roku 1200 (odstavec o soudní imunitě pro trhovou ves Knínice), Přemysl I. roku 1201 (vynechání imunity pro ves Štěpánov) a král Ludvík Jagellonský roku 1523 (závazek nezcizování statků kanonie panovníkem).

O potvrzení privilegií požádal v roce 1792 panovníka vrchní hospodářský úřad státního panství Klášterní Hradisko prostřednictvím krajského úřadu v Olomouci. (Toto panství převzalo s rozsáhlým pozemkovým majetkem zrušené kanonie i jeho listinný poklad.) Nejdříve byl předložen opis josefínské konfirmace s vidimusem, který ověřil v Olomouci veřejný notář Johann Reinelt, potom roku 1793 po nesouhlasu olomouckého krajského úřadu pouze čtyři listiny, které vydali král Jiří z Poděbrad roku 1466 (povolení postavit mlýn) a Vladislav Jagellonský v letech 1509 (vykoupení mlýna u Těšetic), 1514 (šenkování piva,

vína a pálenky) a 1515 (olomoucké mlékové právo). Výsledek konfirmačního řízení není znám.

Z církevních institucí v Olomouci jsou v knize též uvedeny ty, u nichž v roce 1750 bylo Marií Terezií urgováno předložení listin ke konfirmaci (s. 10 a 21–22, pozn. 35, 37 a 38). Byla to olomoucká kapitula, proboštství augustiniánů lateránských kanovníků, kartouza a jezuitská kolej.

V celém díle se vyskytuje pouze jediná malá nepřesnost: místo „guardián“ (s. 31, 105 a 142) by mělo být správně „kvardián“.

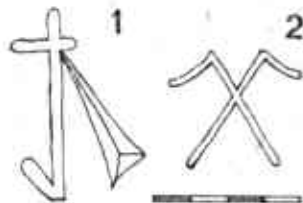
Diplomatická studie Vladimíra Vašků, zde ve stručnosti recenzovaná, je začátkem bádání o konfirmačních listinách našich panovníků. Jeho závěry bude možno rozšířit, až dojde ke vědeckému zpracování celé revizně-konfirmační agendy moravských, českých a slezských úřadů tohoto období nejen pro všechny řeholní domy, nýbrž také pro města a městečka.

S knihou by se měli důkladně seznámit všichni historikové a vlastivědní pracovníci, jimž záleží na rozšíření jejich vlastních odborných vědomostí a pro které je běžná práce s historickým materiálem pramenné povahy, psaným latinsky a německy.

SDĚLENÍ

● Nové kamenické značky u sv. Mořice v Olomouci

Při opravě mechanismu varhan Michaela Englera u sv. Mořice v Olomouci jsem našel novou, dosud nepublikovanou, kamenickou značku na pilíři, který je sice profilován obdobně jako ostatní pilíře zmíněného kostela, byl však hlavně v přízemí chrámu obezděn při barokních úpravách kostela po požáru roku 1709. Vzhledem k tomu, že zbývající horní část pilíře kryje varhanní skříň a podlaha kůru, bylo mylně v plánech na jeho místě uváděno zdivo. Pilíř je z pískovce a vykazuje místy zbytky původní malby kostela. Kamenická značka je velmi pečlivě vytesána a má tvar uvedený na obr. 1. Podobá se typu kurzívní zrcadlově obrácené litery „t“, od průsečíku se táhne šikmo posazený klínovitý útvar, tesaný současně do klínovitě profilovaného žlábků.



Kamenické značky na pilíři kostela sv. Mořice v Olomouci. Kresba Antonín Schindler.

Nad touto značkou je ještě jiná kamenická značka (obr. 2), jde však o formu ve variabilním tvaru již publikovanou (Boh. Zlámal: Dějiny kostela sv. Mořice v Olomouci, Olomouc 1939, str. 23). Rozdíl mezi oběma značkami je pouze v tom, že značka reprodukováná Zlámalem, která je situována na schodišti kostela, má ramena zalomená do přímk, kdežto nově objevená varianta na kůře se zalamuje do prohnutých zakončení.

Antonín Schindler

● Olomoucký exemplář zlatého odražku uherského denáru Ferdinanda III. z roku 1642

V r. 1982 upozornil Ludovít Trenčan na stránkách Numismatických listů na dva neznámé zlaté odražky denárů Ferdinanda III., vyšlé v letech 1648 a 1649 z kremnické mincovny.¹ V této souvislosti možno znovu upozornit na obdobný odražek z roku 1642, deponovaný r. 1658 ve věžní makovici olomoucké radnice, a současně je vhodné podat přehled dosavadních zpráv o tomto exempláři, v poslední době uloženém jako součást rozsáhlého souboru památek z radniční věže v oddělení olomucian Krajského vlastivědného muzea v Olomouci.² Úvodem uveďme základní popis ražby:

Uhry, Ferdinand III. (1637—1657). Kremnica, zlatý odražek denáru 1642 [1].

A.: Uherský znak, po stranách K-B (přes vnitřní obvodek), opis FER. III. D. G. R. I. S. A. G. H. B. R.

R.: Madona na půlměsíci s dítětem na levé ruce, opis PATRO. HVNGA. 1642

Hmotnost 1.74 g, $\varnothing$ 14,80—14,95 mm.

Peníz věnoval podle zápisu z 21. září 1658³ inspektor stavebního úřadu a současně purkmistr Adam Bírta z Brandenfelsu, výslovně se uvádí jako zlatý půldukát. Váha penízu odpovídá skutečně polovině dukátu a nelze pochybovat o tom, že adekvátní byla i jeho platební hodnota.

Při opravě věže v r. 1860 pojednal městský rada Fr. Peyscha⁴ o celém souboru pamětních předmětů a na základě zmíněného záznamu použil také on označení „půldukát“. Při zpracování registru č. 4081 v díle Nálezy mincí neměl E. Pochitonov⁵ k dispozici originál mince a její hodnotu opravil na dukát s poznámkou, že v Peyschově předloze došlo k omylu.

Teprve při poslední opravě věže r. 1961 byly pamětní předměty natrvalo vyjmuty a naskytla se příležitost po rekonstrukci obsahu, čítajícího 381 položek, provést náležitou kontrolu zmíněné mince. Ukázalo se, že se jedná o zlatý odražek



Zlatý odražek uherského denáru Ferdinanda III. (1637—1657) z roku 1642 z mincovny v Kremnici. Snímky Jiří Schubert.

denáru, registrovaný také Millerem - Aichholzem.⁶ Takto je ražba uvedena také v celkovém soupisu nálezů⁷ i v přehodnocení jeho numismatické části.⁸ Je pozoruhodné, že vcelku nepatrný zlatý peníz zůstal v tak rozsáhlém celku zachován, přestože do roku 1961 byl pamětní soubor otevírán a různě manipulován celkem desetkrát.

Václav Burian

Poznámky:

1 Ludovít Trenčan: Neznámé zlaté odrazky denárov Ferdinanda III. zn. K-B, Numismatické listy, roč. XXXVII, 1982, str. 150—151.

2 Čís. inv. O-1899.

3 Čís. inv. O-1898.

4 Franz Peyscha: Vorgefundene Alterthümer bei der im Jahre 1860 vorgenommenen Reparatur des städt. Rathhausturmes in Olmütz, Notizen-Blatt 1862, str. 19.

5 Nálezy mincí v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, III. díl, Praha 1957, č. 4081.

6 Viktor von Miller zu Aichholz: Österreichische Münzprägungen 1519—1918, Wien 1920, str. 140.

7 Václav Burian: Památky z věže olomoucké radnice, Zprávy Vlastivědného ústavu v Olomouci 1962, č. 100, str. 7, č. 16.

8 Týž: Ražby z radniční věže v Olomouci (Nálezy č. 4081), Numismatický sborník 8, 1964, str. 286.

● Nová upomínková medaile

Mezi osobnostmi, které výrazně ovlivnily hospodářskou i duchovní tvář Moravy v počátcích vrcholného feudalismu, bezesporu patří i olomoucký biskup Bruno ze Schaumburku. Člověk, který pro svůj politický rozhled i organizační schopnosti byl ceněn nejen současníky, ale i pozdějšími generacemi. Není proto divu, že k jeho osobě a dílu se vracíme i v současnosti, a to nejen odbornými statěmi, ale i tvorbou výtvarnou. Jako příklad může sloužit ražba kroměřížského ČNS, na kterou byla numismatická veřejnost upozorněna v posledním čísle loňských Numismatických listů (s. 60). Ražba kroměřížské pobočky je upomínkou na 700. výročí biskupova úmrtí. Předlohu k ní lze hledat v dřevořezech z díla Bartoloměje Paprockého Zrcadlo slavného markrabství moravského vydaného r. 1593.

Na lícní straně medaile je zachyceno poprsí biskupa s odznaky světské a církevní moci i erbem, v jehož čtvrceném štítě se střídají znak biskupství (1. a 4. pole) a rodový erb biskupa Bruna (2. a 3. pole). Opis při okraji „Bruno ze Schaumburgu 1281—1981“ upozorňuje na upomínkový ráz ražby. Při srovnání lícní strany medaile a dřevořezu z výše jmenovaného Paprockého díla (list CLXXIII) vynikne především určitá idealizace biskupovy tváře na medaili. Na jisté odlišnosti od předlohy lze poukázat i u rubu ražby. Jedná se především o znak, který je umístěn nad reliéfem s nejstarším pohledem na město Kroměříž (v Paprockého Zrcadle slavného markrabství moravského list CCCXC). Oproti dřevořezu je znak města Kroměříže na rubní straně medaile umístěn v kartuši a obohacen o srděční štítek s rodovým erbem kardinála knížete Františka Ditrichštejna. Také nápis, umístěný pod zobrazením města, byl převzat z textu Zrcadla (list CLXXIII), přičemž pořadí jednotlivých řádků bylo oproti původnímu textu pozměněno. Text „ze Wsy Město učinil / Zdiž obehmati rozkázal / Wěžemi okrásslil / Kroměříž“ i pohled na město samotné pak jen podtrhují skutečnost, že biskup Bruno ze Schaumburku vas nadal městskými právy, a tak ji povýšil. Při dolním okraji medaile v opisu ČNS POBOČKA KROMĚŘÍŽ.

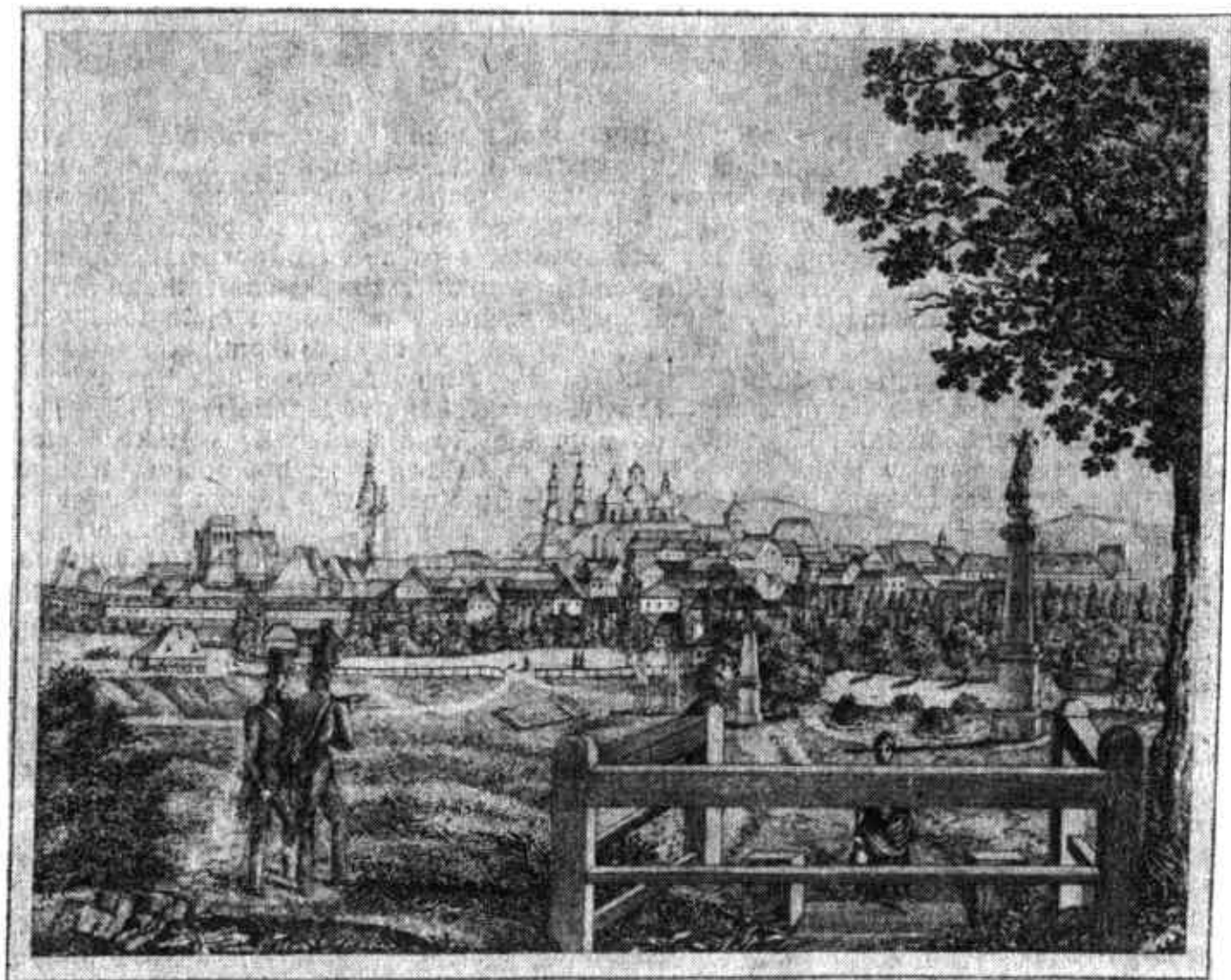
Medaile je ražena v bronzu. Na jejím uměleckém provedení se podíleli pracovníci Státní mincovny v Kremnici — avers je dílem Marie Poldaufové, revers Štefana Novotného.

Závěrem se lze poněkud zamyslet nad tím, zda pro tuto příležitost byla vybrána nejvhodnější předloha. Poukazují tím na skutečnost, že ve Státním archivu v Opavě — pobočka Olomouc se nachází dobový listinný materiál s pečeti biskupovou, jejíž obraz by při případném medailerském zpracování mohl osobu biskupa Bruna i jeho dobu lépe přiblížit.

Karla Harenčíková

● Neznámé zobrazení Křížového pramene

V cyklu městských vedut, který v polovině 70. let sestavil a vydal formou fotoreprodukcí Václav Horký v Praze, je několika grafikami z první poloviny 19. století zastoupena také Olomouc. Zde pod číslo 1383 zařadil dosud neznámou rytinu, částečný prospekt města s dominujícími věžemi a alejí Zahnerových sloupů křížové cesty při brněnské silnici. Nejpravděpodobněji je před námi další derivát z řady příbuzných záběrů počínajících akvarelem J. Hyrtla z r. 1835 a končících apokryfním zobrazením Mozartova příjezdu (ikonografie Olomouce č. 167—170, viz Zprávy KVMO 1956, č. 57, str. 21 a Sborník KVMO B/IV, 1956—1958,



Křížový pramen pod Tabulovým vrchem. Snímek V. Horký.

str. 383). Datování do druhé čtvrtiny 19. století umožňují i vojenské stejnokroje dvou stafážních postav [v letech 1839—1846 byla na Tabulovém vrchu postavena pevnůstka). Zvláštní důraz je v detailu předního plánu obrazového pole: ohrada Křížového pramene, který byl své doby významným zdrojem vody pro vnitřní město a jeho historie byla zvláště bohatá právě v období vzniku veduty (viz Zprávy VÚO 1969, č. 143, str. 18—28). Částečný záběr stromu je znám z uvedené řady vedut; zmíněná ohrada studny vpravo, do níž z protisměru sestupuje žena se džbánem, má v obrazu repusoárové posláni. Originál rytiny zůstává anonymní; nepodařilo se ověřit její rozměrové údaje ani sbírkovou provenienci.

Václav Burian

● Odešel prostějovský historik Bohuslav Kraus

Dne 2. dubna 1983 zemřel v Prostějově jeden z předních historiků Hané a města Prostějova JUDr. Bohuslav Kraus. Svým původním odborným školením byl právník, působil jako soudce v Konici, Prostějově a Olomouci, jeho hlavním zájmem byla vedle odborného působení právníckého především historie Hané a rodného města. Publikační a přednášková aktivita JUDr. Bohuslava Krause byla úctyhodná. Jako kulturní historik Hané uveřejnil na tisíc článků, zpráv, odborných pojednání ve více než stovce časopisů, sborníků a knih. Jeho hlavní dílo „Mistr české gotiky Matěj Rejsek z Prostějova (život a dílo)“ — Prostějov 1946, vzniklé za spolupráce s jiným prostějovským znalcem dějin umění MUDr. Jaroslavem Mathonem, podává přehled a rozbor problematiky o osobnosti českého stavitelského umění a zejména obranu teze, že Matěj Rejsek, stavitel pražské Královské věže a kutnohorského chrámu sv. Barbory pochází z moravského Prostějova, nikoliv z malé osady obce Žumberka u Chrudimi, která má stejné jméno.

JUDr. Bohuslav Kraus byl živou pamětí Prostějova, bez něho by se nemohlo uskutečnit každoroční vydávání kulturního kalendáře. Přednesl sta přednášek právnických a kulturně historických, jako právníka a historika jej můžeme srovnat s brněnským Christianem d'Elvertem, jenž rovněž sebral a utřídil nesmírně bohatý materiál a umožnil práci dalších historiků. Byl neúnavně činný do konce svého života. V jedné ze svých posledních prací podává rozbor problematiky moravské osobnosti 15. století Palečka-Klenovského, poslední publikace v odborném lékařském časopise hodnotí prostějovského historika, politika, básníka a spisovatele Ondřeje Přikryla jako lékaře a organizátora zdravotnické péče na Moravě.

Uzavřel se bohatý a soustavnou a nezištnou prací vyplněný život, zůstává hodnotné dílo. K poznání dějin rodného města, v němž se narodil 28. 11. 1907 a jemuž věnoval své životní dílo, položil jeden ze základních kamenů.

B. E 1143

Vyobrazení na obálce:

2. Plastika kohouta, jedna z nejstarších insignií olomouckých střelců (1)

3. Střelecký štítek radního Bernarda Dominika Johna z r. 1691 (10)

4. Střelecký štítek radního Ant. Josefa Sauera z r. 1717 (29)

Snímky Jiří Schubert

(V. Burian, Štítky olomouckých střelců)

OBSAH

ČLÁNKY: V. Burian, Štítky olomouckých střelců, 1. — M. Písková, K olomouckému působení profesora Bohumila Markalouse-Johna, 14. — J. Husička, Magister Sígismund Albicus z Uničova, 18. — F. Fröml, Z nejstarší historie prostějovských lékáren, 22. — J. Svátek, Nová kniha z moravské diplomatiky, 25. — **SDĚLENÍ:** A. Schindler, Nové kamenické značky u sv. Mořice v Olomouci, 27. — V. Burian, Olomoucký exemplář zlatého odrazku uherského denáru Ferdinanda III. z roku 1642, 28. — K. Harenčíková, Nová upomínková medaile, 29. — V. Burian, Neznámé zobrazení Křížového pramene, 30. — B. Eliáš, Odešel prostějovský historik Bohuslav Kraus, 31.

Zprávy Krajského vlastivědného muzea v Olomouci č. 224

Vydalo Krajské vlastivědné muzeum v Olomouci, nám. Republiky 5/6

Odpovědný redaktor dr. Vlastimil Tlusták

Vytiskly Moravské tiskařské závody, n. p., závod 11, tř. Lidových milicí č. 5, Olomouc

Rukopis odevzdán do tisku 14. 4. 1983

Reg. zn. RM 134



